

Rapport

Behoefte van sportverenigingen aan ondersteuning

Door onder andere de
buurtsportcoach

Behoefte van sportverenigingen aan ondersteuning

Door onder andere de buurtsportcoach

Mulier Instituut

Sofie Vrieswijk
Wikke van Stam
Angelina Gómez Berns

Met medewerking van:

Janine van Kalmthout
Mirjam Stuij
Rutger de Kwaasteniet
Suzan Nouwens
Arnold Bronkhorst
Rens Cremers
Jorien Slot-Heijs

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 21 november 2023
www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding: auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Behoeftte van sportverenigingen aan ondersteuning

1	Inleiding	7
1.1	Achtergrond	7
1.2	Doelstelling	9
2	Onderzoeksmethode	10
2.1	Interviews met verenigingsbestuurders	10
2.2	Vragenlijst	11
3	Uitdagingen van verenigingen	13
3.1	Vrijwilligers	13
3.2	Ledenaantal	15
3.3	Financiën	16
3.4	Accommodatie	17
3.5	Gekwalificeerd kader	17
3.6	Verenigingscultuur	18
4	Huidige ondersteuning	19
4.1	Ondersteuning op grootste uitdagingen	19
4.2	Ondersteuning regeldruk, verduurzaming en sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat	20
4.3	Ondersteuning op taken	21
5	Ondersteuners	25
5.1	Organisaties waarvan ondersteuning afkomstig is	25
5.2	Ondersteuning door de bond	26
5.3	Ondersteuning door de gemeente	26
5.4	Ondersteuning vanuit overige partijen	31
5.5	Rollen van ondersteuners	31
6	Opbrengsten en tevredenheid ondersteuning	33
6.1	Opbrengsten	33
6.2	Tevredenheid	34
7	Toekomstige ondersteuning	37
7.1	Ondersteuningsbehoeften	37
7.2	Voortzetten van huidige ondersteuning	38
7.3	Gewenste 'nieuwe' ondersteuning	39
7.4	Taken die verenigingen zelf gaan oppakken	41
	Conclusie	43
	Bronnen	47
	Bijlage 1 - Motie van Rudmer Heerema	48

Behoeftte van sportverenigingen aan ondersteuning

Inleiding

Anno 2023 zijn er zorgen over het voortbestaan van een deel van de sportverenigingen in Nederland. Naar aanleiding daarvan werden in de Tweede Kamer verschillende moties ingediend. Een daarvan vroeg om bij sportverenigingen de behoefte uit te vragen rondom het inzetten van de buurtsportcoach. Er is behoefte aan kennis over hoe verenigingen (beter) ondersteund (kunnen) worden bij de uitdagingen waarmee zij te maken hebben. En wat de buurtsportcoach daarin kan betekenen.

Probleemstelling

Dit onderzoek heeft als doel om inzicht te geven in de uitdagingen die verenigingen ervaren, welke externe ondersteuning ze bij deze uitdagingen hebben gehad en op welk gebied ze nog behoefte hebben aan externe ondersteuning. We bekijken daarbij wie deze externe ondersteuning moet bieden en gaan specifiek in op de bijdrage die buurtsportcoaches kunnen leveren.

Resultaten en conclusie

In 42 interviews en 355 ingevulde vragenlijsten geven verenigingsbestuurders aan dat sportverenigingen een aantal grote uitdagingen hebben (zoals voldoende vrijwilligers en leden). Zij hebben vooral behoefte aan ondersteuning bij het vergroten van de betrokkenheid van leden (en hun ouders) bij de vereniging.

Gemeenten (waaronder verenigingsondersteuners, buurtsportcoaches en lokale sportorganisaties/sportbedrijven) en bonden spelen op dit moment de grootste rol in de ondersteuning, en kunnen dit ook in de toekomst blijven doen.

Eén op de zes verenigingsbestuurders die in de vragenlijst aangaven externe ondersteuning te hebben gehad, zegt dat deze van een buurtsportcoach kwam. Aangezien er ook verenigingsbestuurders zijn die de buurtsportcoach niet onder die naam kennen, is dit waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijkheid. Degenen die de buurtsportcoach wel als zodanig kennen én inzetten, geven aan dat de buurtsportcoaches het vaakst ingezet wordt voor het opzetten/bevorderen van samenwerkingen met externe partijen.

Verenigingen zijn over het algemeen tevreden over deze huidige ondersteuning. De verenigingen die niet helemaal tevreden zijn, vallen voornamelijk over

ondersteuners die niet scherp hebben wat de verenigingen precies nodig hebben. Aanbod en vraag matchen daar niet altijd.

Het is dus belangrijk om bij het inzetten van een ondersteuner in gesprek te gaan om te kijken waar de vereniging behoefte aan heeft en dat leidend te laten zijn voor de ondersteuning.

Inleiding

Het Mulier Instituut onderzoekt hoe verenigingen (beter) ondersteund (kunnen) worden bij verschillende uitdagingen waar ze tegenaan lopen. In dit hoofdstuk beschrijven we de achtergrond en doelstelling van het onderzoek.

1.1 Achtergrond

Anno 2023 zijn er zorgen over het voortbestaan van een deel van de sportverenigingen in Nederland. Naar aanleiding daarvan werden tijdens het tweeminutendebat Sportbeleid op 20 april 2023 verschillende moties ingediend. Een daarvan was de motie van Rudmer Heerema met de vraag om bij sportverenigingen de behoefte uit te vragen rondom het inzetten van de buurtsportcoach (zie bijlage 1).

Verenigingen ervaren verschillende uitdagingen

Verenigingen hebben te maken met verschillende uitdagingen. De afgelopen jaren namen de zorgen over de toekomst toe, mede vanwege de coronacrisis en de energiecrisis. De coronacrisis zorgde voor een afname in het aantal leden en de energiecrisis voor een stijging van de kosten (Stuij et al., 2023). Verenigingen willen deze kosten niet altijd doorbelasten aan hun leden. De contributie wordt dan te hoog, waardoor de kans groot is dat leden stoppen.

Tussen 2018 en 2023 zijn vooral kleine verenigingen (t/m 100 leden) en binnensportverenigingen kwetsbaarder geworden (Van Kalmthout & Hoeijmakers, 2023). Zij hebben onvoldoende organisatiekracht en onvoldoende oog voor een bredere maatschappelijke functie. Deze verenigingen ervaren vaker problemen met het kader en zijn minder beleidsmatig gaan werken. Door een tekort aan vrijwilligers zijn verenigingen meer gericht op hun corebusiness: de vereniging draaiende houden.

Externe ondersteuning voor verenigingen

Verenigingen kunnen op verschillende manieren externe ondersteuning krijgen bij het uitvoeren van hun taken. Bijvoorbeeld door financiële ondersteuning van de gemeente of het Rijk, maar ook via ondersteuning door een persoon. Deze persoon kan bijvoorbeeld helpen bij het opstellen van beleidsplannen, de organisatie van sporttrainingen en het kantinebeheer.

In dit rapport noemen we deze persoon een externe ondersteuner. De externe ondersteuner kan bijvoorbeeld afkomstig zijn van de gemeente, een commercieel bedrijf of een provinciale/lokale sportorganisatie en kan bijvoorbeeld een vrijwilliger, een verenigingsondersteuner of een buurtsportcoach zijn.

Externe ondersteuning

Externe ondersteuning komt van iemand van buiten de vereniging die iets doet voor de vereniging. Dat kan onbetaald of betaald zijn.

De buurtsportcoach

Buurtsportcoaches worden sinds 2008 aangesteld om sport te verbinden met andere sectoren. Een deel van de buurtsportcoaches ondersteunt binnen hun takenpakket (ook) sportverenigingen. Gemeenten zetten buurtsportcoaches in met medefinanciering van het Rijk. Deze staat beschreven in de Brede Regeling Combinatiefuncties (BRC).

In 2022 namen 340 van de 344 gemeenten in Nederland deel aan de BRC. In dat jaar hadden deze gemeenten samen 2.783 fte aan buurtsportcoaches gerealiseerd (Heijnen et al., 2022).

Vanaf 2023 bestaat een vernieuwde BRC. Daarin is onder andere een sterkere link gelegd met het Sportakkoord II, het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) en het Preventieakkoord. Ook worden vanaf 2023 zes profielen onderscheiden die de functionarissen kunnen hebben:

- buurtsportcoach: spin in het web in de wijk, zorgt voor verbinding met andere domeinen en brengt mensen aan het sporten en bewegen in de buurt;
- clubkadercoach (incl. verenigingsmanager en sportparkmanager): versterkt de sport- en beweegaanbieders;
- combinatiefunctionaris Onderwijs: versterkt het sport-, beweeg- en cultuuraanbod op en rond de scholen;
- beweegcoach: begeleidt mensen die te weinig of niet sporten en bewegen en creëert indien nodig nieuw aanbod voor deze mensen;
- coördinator Sport en Preventie: zorgt voor de herijking en uitvoering van de lokale akkoorden, is de kartrekker van het kernteam lokale sportakkoorden en zorgt voor de verbinding tussen thema's en onderdelen binnen de Brede SPUK gezondheid, sport en bewegen en sociale basis;
- cultuurcoach: legt lokaal verbindingen in buurt en wijk, en stimuleert zo actieve cultuurparticipatie met culturele initiatieven in welzijn, jongerenwerk en/of school.

Behalve de cultuurcoach werken al deze professionals aan de verbinding van sport met andere sectoren. Functionarissen in al deze 'sportprofielen' werden in de voorgaande jaren buurtsportcoaches genoemd. Dat doen we in dit rapport ook, omdat de profielen in de praktijk nog niet overal worden gebruikt.

Buurtsportcoach

In dit rapport gebruiken we de term buurtsportcoach voor alle professionals die vanuit de Brede Regeling Combinatiefuncties werken met sport en bewegen (dus alle profielen behalve de cultuurcoach).

Uit eerder onderzoek weten we dat buurtsportcoaches uiteenlopende taken hebben bij verenigingen (Heijnen & Van Stam, 2022). Welke taken buurtsportcoaches hebben, hangt af van de behoeften van verenigingen en gemeenten en van de deskundigheid van de buurtsportcoach.

Meestal zorgen buurtsportcoaches voor een uitbreiding van de samenwerking en het netwerk met andere organisaties. Ook kunnen ze bijdragen aan een toename van het aantal leden, aan de kwaliteit van het kader en aan een uitbreiding van het verenigingsaanbod.

1.2 Doelstelling

Dit onderzoek heeft als doel om inzicht te geven in welke uitdagingen verenigingen ervaren, welke externe ondersteuning ze bij deze uitdagingen hebben gehad en op welk gebied ze nog behoefte hebben aan externe ondersteuning. We bekijken daarbij wie deze externe ondersteuning moet bieden en gaan specifiek in op de bijdrage die buurtsportcoaches kunnen leveren.

De hoofdvragen van dit onderzoek luiden:

Welke ondersteuningsbehoeften hebben sportverenigingen? En welke ondersteuners kunnen hierin een rol spelen?

Op deze hoofdvragen geven we antwoord via vijf deelvragen:

1. *Welke grote uitdagingen ervaren verenigingen?*
2. *Welke ondersteuning krijgen verenigingen momenteel?*
3. *Van wie krijgen verenigingen ondersteuning en wat is de rol van buurtsportcoaches?*
4. *Wat heeft de ondersteuning opgeleverd?*
5. *Aan welke ondersteuning hebben verenigingen behoefte?*

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we hoe we data hebben verzameld en geanalyseerd. Vervolgens beantwoorden we in de hoofdstukken 3 tot en met 7 de deelvragen. In hoofdstuk 8 presenteren we de conclusies die hieruit volgen. De motie is terug te vinden in de bijlage.

Onderzoeksmethode

Dit hoofdstuk gaat over hoe en waarom we data verzamelden en analyseerden. We gebruikten hiervoor interviews en een vragenlijst.

2.1 Interviews met verenigingsbestuurders

Dataverzameling

Voor dit onderzoek interviewden we verenigingsbestuurders van 42 uiteenlopende sportverenigingen. Interviewen is een geschikte methode om inzicht te krijgen in de ervaringen van bestuurders (Boeije, 2012). Deze methode stelde ons in staat om door te vragen op waarom bepaalde ondersteuningsbehoeften er wel of niet zijn, en op welke manier bestuurders ondersteuning willen ontvangen.

Met de geïnterviewde bestuurders hadden we al contact gehad bij de werving van een eerder interviewonderzoek (Stuij et al., 2023). De vijftig bestuurders die destijds interesse toonden, maar waarmee we toen niet in gesprek konden gaan, hebben we opnieuw uitgenodigd voor een interview over onder andere hun grootste uitdagingen en hun ondersteuningsbehoefte. 42 van hen hebben we daadwerkelijk gesproken.

De interviews hadden een gestructureerd karakter. Dat wil zeggen dat we ze afnamen aan de hand van een vooraf vastgestelde leidraad met onderwerpen en vragen (Boeije, 2012). Gedurende het onderzoek reflecteerden we een aantal keer op de mate waarin de leidraad aansloot bij de bestuurs- en organisatiepraktijk van verenigingen. We hebben enkele onderwerpen verder aangescherpt.

Om een zo volledig mogelijk beeld van de uitdagingen en ondersteuning(sbehoefte) te krijgen, gingen we in gesprek met verenigingen uit allerlei takken van sport, binnen- en buitensportverenigingen en verenigingen met en zonder jeugdleden.

Met dezelfde interviews hebben we ook vragen beantwoord over ondersteuningsbehoeften van verenigingen op de thema's regeldruk, verduurzaming en een sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat. Deze thema's kwamen voort uit andere moties tijdens het debat over sportbeleid van de Tweede Kamer. In de rapportage 'Verenigingsondersteuning bij regeldruk, verduurzaming en sportklimaat' (Van Kalmthout et al., 2023) gaan we verder in op deze drie thema's. In paragraaf 4.2 van dit rapport beschrijven we de ondersteuning die verenigingen op deze thema's krijgen en de wensen die zij hebben voor ondersteuning.

De interviews vonden online plaats via Microsoft Teams. Ze duurden drie kwartier tot een uur. We stuurden bestuurders op voorhand informatie en een toestemmingsverklaring toe. Daarin lichtten we de bedoeling van het interview en het onderzoek toe. Ook beschreven we hoe we de verzamelde gegevens volgens de

geldende privacyrichtlijnen verzamelden en analyseerden en niet herleidbaar presenteerden. Alle bestuurders stemden in met deelname, inclusief een geluidsopname van het gesprek.

Thematische inhoudsanalyse

We werkten de opnames van de interviews woordelijk uit tot transcripten. We kozen voor een thematische inhoudsanalyse. Deze analyse is bij uitstek geschikt om inzicht te krijgen in wat de ervaringen en ondersteuningsbehoeften van verschillende bestuurders zijn (vgl. Boeije, 2012).

We hebben een codeboom gemaakt op basis van de interview-leidraad. Die bestond uit hoofdcodes en subcodes. De hoofdcodes gingen over de grootste uitdagingen (wat, waarom, oplossingen en ondersteuningsbehoeften daarop) en ondersteuning (op de thema's regeldruk/verduurzaming/sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat/overig, ondersteuning van buurtsportcoaches en relatie met de gemeente).

Uit alle transcripten hebben we relevante tekstfragmenten gecodeerd. Vervolgens hebben we subcodes gemaakt die de inhoud van de hoofdthema's weergaven. Bij de hoofdcodes 'grootste uitdagingen', waren dat bijvoorbeeld 'waarom – vrijwilligers' en 'wat – ledenaantal'.

In de resultatenhoofdstukken die hierna volgen, illustreren we de bevindingen met citaten uit de interviews. Soms pasten we die aan om ze beter leesbaar te maken. De aanpassingen hebben we tussen [blokhaken] gedaan. Inhoudelijk wijzigden we de citaten niet.

2.2 Vragenlijst

Dataverzameling

Naast de interviews hebben we via een vragenlijst vijftien vragen voorgelegd aan het Verenigingspanel¹ van het Mulier Instituut. Dit panel bevat meer dan 2.200 verenigingen. Verenigingen konden de vragenlijst invullen van 24 augustus tot 3 oktober 2023. De vragenlijst was onderdeel van een reguliere peiling, die ook vragen bevatte over andere thema's, zoals duurzaamheid.

355 verenigingen beantwoordden de vijftien vragen over ondersteuningsbehoefte. In de analyse voor dit onderzoek hebben we deze 355 verenigingen meegenomen.

Data-analyse

Onder de respondenten zijn de grote sportverenigingen sterk vertegenwoordigd. Daarom hebben we de resultaten gewogen naar het type sport (bijv. zaalsport of veldsport) en naar de grootte van sportverenigingen in het panel. In dit rapport presenteren we de resultaten in gewogen percentages. In tabellen en figuren noteren we het ongewogen aantal (n) verenigingen dat de betreffende vraag heeft beantwoord.

¹ Meer informatie: <https://www.mulierinstituut.nl/producten-diensten/dataverzameling/panels/>

Bij sommige vragen is het aantal respondenten lager. Dat komt doordat soms een vervolgvraag volgt wanneer respondenten een bepaald antwoord geven.

Bijvoorbeeld:

- > Heeft uw vereniging het afgelopen jaar externe ondersteuning gehad?
- > Vanuit welke organisatie(s) is deze externe ondersteuning afkomstig?

Het is belangrijk hier rekening mee te houden bij de interpretatie van de resultaten.

Uitdagingen van verenigingen

In dit hoofdstuk beschrijven we welke grote uitdagingen de geïnterviewde verenigingen ervaren: **vrijwilligers, ledenaantal, financiën, accommodatie, gekwalificeerd kader en verenigingscultuur**. Daarnaast gaan we in op de oplossingen die verenigingen zelf al gecreëerd hebben voor deze uitdagingen.

3.1 Vrijwilligers

Ongeveer de helft van de verenigingsbestuurders die we spraken, noemt het hebben van voldoende vrijwilligers een uitdaging. Vrijwilligers werven en behouden vinden de verenigingen lastig, omdat mensen sporten bij de vereniging steeds vaker zien als een consumptieproduct (je betaalt, je volgt een les en dat is alles) in plaats van een vereniging waar je bij gaat horen en die je samen met anderen probeert draaiende te houden.

Een bestuurder van een tennisvereniging verwoordt dat als volgt: **'Die [de leden die geen vrijwilliger willen zijn] zitten allemaal in het cafetariamodel van ik betaal ervoor en ik maak er gebruik van en dat is het voor mij. Het wordt steeds meer club in plaats van vereniging. Maar dat past ook bij de huidige individualisering van de maatschappij denk ik.'** [SV 5 – tennis].

Net als deze bestuurder zegt ook een aantal andere geïnterviewde bestuurders dat het mede door individualisering in de maatschappij komt dat ze moeilijk vrijwilligers kunnen vinden. De betrokkenheid van leden bij de vereniging is vaak laag, zo vertellen ze. Leden geven aan af en toe wel iets te willen doen, maar willen er geen constante of te grote belasting bij. Daarbij speelt ook dat mensen het tegenwoordig drukker hebben op andere vlakken van hun leven.

Doordat veel mensen geen vrijwilligerstaken oppakken, komt veel werk te liggen bij een klein groepje vrijwilligers op de vereniging. **'Je ziet nu dat bij een hele beperkte groep heel veel neerkomt'**, aldus een bestuurder van een voetbalvereniging [SV 2 - voetbal]. Dit maakt de vereniging kwetsbaar: als één goede vrijwilliger weggaat, is er direct een probleem.

Vrijwilligers behouden

Om vrijwilligers te behouden, willen verenigingen het werk zo makkelijk mogelijk voor ze maken. Een vereniging plant trainers bewust in voor of na hun eigen training, zodat het ze weinig tijd kost. Een andere vereniging heeft de bardiensten korter gemaakt om het een aantrekkelijkere taak te maken.

Een korfbalvereniging zet heel bewust teamouders in om de trainer te ondersteunen: **'Toen [werden] de ouders per team bij elkaar geroepen en [werd er] gezegd van: "jullie mogen in jullie midden een teamouder vaststellen waar wij mee communiceren." Die teamouder coördineert shirtjes wassen, wedstrijden rijden,**

[...]kantinedienst draaien [...].Degene die geen auto heeft, draait misschien wat meer kantinediensten. En dat zorgt ervoor dat de ouders elkaar als team kennen die hun jeugdteam ondersteunt en waardoor ze veel meer betrokkenheid tonen bij [naam vereniging] en vaker op het veld te vinden zijn.' [SV1 – korfbal].

Vrijwilligers werven

Er zijn ook geïnterviewde verenigingen die geen nieuwe vrijwilligers kunnen vinden. Soms blijven bestaande vrijwilligers dan maar langer taken op zich nemen, ook al zouden ze die liever overdragen aan anderen.

Een damvereniging geeft aan: **'Ik ben dan meer dan 20 jaar voorzitter. Onze secretaris en wedstrijdleider, een duizendpoot die alles regelt, is ook al meer dan 20 jaar actief. En ik zie eigenlijk te weinig mensen die ons kunnen opvolgen.. [...]Het gaat op zich allemaal prima, maar we worden natuurlijk allemaal een jaartje ouder elk jaar. Dus ooit komt er een moment [dat we het niet meer kunnen doen...]. De jongere mensen die lid zijn geworden van de club in de afgelopen 20 jaar, daar zie je toch een aarzeling om zich langdurig te verbinden met verantwoordelijke taken.'** [SV37 – dammen].

Dit kan ook te maken hebben met dat de bestaande vrijwilligers moeite hebben met loslaten, maar dat kwam niet uit de interviews met deze verenigingsbestuurders naar voren.

De verenigingen die wij spraken hebben verschillende manieren gevonden om vrijwilligers te werven. Mensen face-to-face aanspreken vinden ze de meest succesvolle manier. Dat kan vooraf gegaan worden door bijvoorbeeld een bewustwordingscampagne of een enquête onder bestaande leden, of een melding van het belang van vrijwilligerswerk direct bij de aanmelding van nieuwe leden. Maar de face-to-face-follow-up is daarbij essentieel om ook echt nieuwe vrijwilligers te werven.

Eén vereniging geeft aan leden die al vrijwilligerswerk doen andere leden aan te laten spreken. Die zoeken dan vaak in hun eigen sociale omgeving. **'Ik spits het nu even toe op de Marokkaanse vrouwen. Bij wijze van spreken zouden we één of twee Marokkaanse moeders moeten hebben die al wat doen voor de club, die dan andere Marokkaanse moeders mee gaan nemen.'** [SV31 – voetbal].

Eén vereniging noemt het werven van vrijwilligers van buiten de vereniging als een mogelijke manier om meer hulp te krijgen. Zij doen dat door een vacature te plaatsen op het platform van een maatschappelijke organisatie in de gemeente.

De vraag rijst bij sommige verenigingen die we spraken of het verplichten van vrijwilligerswerk onder leden de oplossing is. Een voor de verenigingsbestuurders relatief makkelijke manier is om elk team verantwoordelijk te maken voor een aantal vrijwilligerstaken. Het team zelf moet dan onderling de taken verdelen. Een consequentie van nalatigheid van het vrijwilligerswerk kan dan zijn dat de teamleden extra contributie betalen.

Eén vereniging werkt met betaalde krachten die ze inzetten op taken die niet door vrijwilligers worden opgevuld, bijvoorbeeld de bardienst. Dit kan worden vergoed met het geld dat mensen die geen vrijwilligerstaken op zich nemen extra moeten betalen. Het is volgens deze vereniging niet de ideale situatie, maar als het niet anders kan, moet het maar zo.

3.2 Ledenaantal

Ongeveer één op de drie geïnterviewde verenigingsbestuurders noemt het ledenaantal als grote uitdaging. Meestal gaat het daarbij om de uitdaging voldoende leden te hebben. Voor één vereniging was een teveel aan aanmeldingen een uitdaging. Deze vereniging moest potentiële leden afwijzen. De redenen waarom verenigingen te weinig leden hebben, lichten we hieronder toe.

Huidige leden stoppen

Bestaande leden stoppen op een gegeven moment. Bijvoorbeeld als ze gaan studeren, te oud worden, het niet meer leuk vinden of te goed worden. Een bestuurder van een tennisvereniging gaf bijvoorbeeld aan dat vergrijzing voor hen een groot probleem is: **'En [onze gemeente] vergrijst nogal, drie kwart van onze leden is boven de 65. [...] Maar we denken dat het drie, vier jaar [duurt, ...] dan gaan die oudjes ook stoppen. [...] En nieuwe jeugd krijgen we bijna niet. Want er is geen nieuwbouw in het dorp. Dus het is erg moeilijk voor de verre toekomst.'** [SV22 – tennis].

Ook zien verenigingen dat wekelijks op een vaste avond sporten minder past in de agenda van mensen nu ten opzichte van vroeger, omdat mensen het steeds drukker lijken te hebben. Mensen gaan daarom individuele en ongeorganiseerde sporten doen (denk aan hardlopen, urban sports of naar de sportschool gaan), en worden geen lid meer van een vereniging.

Volgens één verenigingsbestuurder kan het helpen om teams op een iets andere manier in te delen. Het criterium moet dan niet (alleen) het niveau zijn dat iemand heeft, maar ook de manier waarop iemand erin staat (bijv. hoe belangrijk vindt iemand winst ten opzichte van lol maken).

Potentiële leden worden geen lid

Soms kiezen mensen die lid willen worden van een sportvereniging bewust voor een andere sportvereniging, omdat daar het niveau hoger is of omdat de verenigingscultuur beter aansluit. Sommigen worden geen lid omdat ze de vereniging (of de sport) niet kennen.

Oplossingen kunnen volgens de verenigingsbestuurders zijn:

- het imago van de vereniging veranderen en daarmee beter aansluiten op wat de mensen zoeken;
- werven in een bredere regio (bijv. omliggende dorpen/gemeenten);
- meer bekendheid genereren voor de vereniging of de sport;

- specifiek werven bij kinderen van scholen die al gebruik maken van het sportcomplex;
- gratis activiteiten voor niet-leden organiseren;
- samenwerken met andere verenigingen of organisaties in de gemeente. Deze watersportvereniging zoekt bijvoorbeeld samenwerking met andere watersportverenigingen: **'We zijn in gesprek met bijvoorbeeld een roeivereniging, [...] de 'reddingsbrigade, [...] alles wat een beetje met water te maken heeft. We proberen daar lijntjes mee te leggen om samen te werken [...] We kunnen dan samen bijvoorbeeld] clinics organiseren voor grote bedrijven [waarbij ze vanalles met watersport kunnen doen:] én zeilen én roeien én zwemmen, alles bij elkaar.'** [SV35 – watersport].

Ongeschikte accommodatie

Soms is de accommodatie niet geschikt om de vereniging te laten groeien. Zo gaf één vereniging aan dat de accommodatie te klein is voor het huidige aantal leden. Een andere vereniging gaf aan dat de ligging van de accommodatie niet ideaal is ten opzichte van de woonplekken van potentiële leden. Nog een andere vereniging merkte op dat leden weggaan omdat er geen betaalbare parkeerplekken zijn bij de accommodatie.

Corona

Corona heeft gezorgd voor een daling van het aantal leden, en die zijn lang niet allemaal teruggekomen. Dit zien vooral verenigingen met veel oudere leden of met leden met een beperking. Dat leden niet zijn teruggekeerd, komt doordat sommigen overleden zijn aan corona, maar ook doordat ze merkten dat 'geen verplichting hebben' ook fijn is en ze andere dingen zijn gaan doen.

3.3 Financiën

Ongeveer een kwart van de geïnterviewde verenigingsbestuurders noemt de financiën op orde houden een uitdaging. Om verschillende redenen, vaak buiten hun macht, zoals de gestegen energie- of huurprijzen, hebben zij steeds hogere uitgaven.

Eén verenigingsbestuurder noemt ook dat door corona een aantal uitgaven tijdelijk is uitgesteld, zoals investeren in trainingsmateriaal of tijdsregistratie. Die uitgaven komen nu, in de jaren na corona, allemaal tegelijk.

Een oplossing vinden voor de gestegen kosten vinden verenigingen vaak lastig. De contributie willen ze liever niet te veel verhogen. En sponsoren vinden of subsidieaanvragen doen vinden ze vaak moeilijk. **'Wij hebben best wel veel horecasponsoring [...] en die trekken het gewoon financieel niet meer [door corona] of die zeggen het contract op. Dus dat betekent meteen dat je nieuwe sponsoren moet gaan zoeken. [...] Ik vind het echt een vak apart, netwerken en sponsoren zoeken, het is bijna een weektaak en dat kun je niet bij iedereen neerleggen. [...] Dat kost gewoon hartstikke tijd.'** [SV28 – volleybal].

Slechts een paar verenigingsbestuurders noemden tijdens de interviews concrete oplossingen voor hun financiële uitdagingen:

- inkomsten verhogen door de consumptieprijs in de kantine en door de contributie te verhogen;
- kosten verlagen door zonnepanelen op het dak te leggen;
- meedoen aan plannen van het lokale sportakkoord en daarmee budget krijgen voor bepaalde activiteiten;
- ondersteuning aanvragen vanuit de Rabobank Clubsupport (is wel lastig als leden in verschillende gemeenten wonen);
- sponsoren binnenhalen (maar dat kost veel tijd en linkt daarmee ook aan de uitdaging 'vrijwilligers').

3.4 Accommodatie

De accommodatie is voor sommige verenigingen een grote uitdaging. Verenigingen die een accommodatie huren van de gemeente of van een andere verhuurder, noemen het vaakst dat de 'accommodatie' een uitdaging is.

Deze verenigingen hebben soms moeite met de afspraken met de verhuurder en met de concurrentie van andere verenigingen om de beschikbare ruimte. Dat komt doordat er beperkte ruimte is in een gemeente, die verdeeld moet worden over verschillende partijen. Voor één vereniging betekent dit dat die niet verder kan groeien, terwijl dat wel de wens is (zie ook de uitdaging 'ledenaantal' in paragraaf 3.2).

Verenigingsbestuurders proberen nauw contact te hebben met de gemeente en met andere verenigingen om een zo goed mogelijke verdeling van de sportruimte voor iedereen te maken. Ook laten ze soms meer leden op een veld trainen dan voorheen. Maar ergens ligt daarbij wel een grens, zoals deze verenigingsbestuurder vertelde:

'Wij proberen creatief te zijn, dus door groepen met elkaar te combineren. Alleen het heeft zijn grenzen, je kan niet 60 kinderen in een hal stoppen. Dat wordt onoverzichtelijk. Er zijn wel normen tot waar we willen gaan. En ja, we zijn ook daar een grens aan het bereiken van wat er mogelijk is.' [SV19 – handbal].

3.5 Gekwalificeerd kader

Een paar verenigingsbestuurders die we spraken, geven aan dat het kader (waar ze meestal trainers en scheidsrechters mee bedoelen) niet altijd goed genoeg gekwalificeerd is. Er zijn te weinig gekwalificeerde kaderleden beschikbaar.

Eén ondervraagde verenigingsbestuurder merkt dat er ook weinig opleiders zijn, waardoor de eisen aan opleidingen van bijvoorbeeld scheidsrechters en trainers vanuit de bond lager zijn dan vroeger. Deze verenigingsbestuurder zegt: **'Dit is voor mij iets wat sportbreed, en met name teamsportbreed denk ik, bij bonden speelt nu.'** [SV14 – korfbal].

Ook ouders die zich welwillend inzetten om training te geven, hebben lang niet altijd een opleiding daarvoor gevolgd, waardoor de kwaliteit soms laag is.

3.6 Verenigingscultuur

Drie verenigingsbestuurders die we spraken, geven aan dat het krijgen en houden van de juiste verenigingscultuur een grote uitdaging voor ze is. Bijvoorbeeld wanneer de vereniging groter wordt en het minder ons-kent-ons wordt, kunnen problemen ontstaan. Of doordat er verschillende groepen zijn bij één vereniging die niet makkelijk met elkaar in contact komen: bijvoorbeeld een groep oudere leden die tennissen en een groep jongere leden die padellen. Of door verschillende culturele achtergronden op een vereniging.

Om te zorgen dat de verenigingscultuur goed blijft, proberen verenigingsbestuurders alle leden te betrekken. Ze willen een **'gemeenschapsgevoel'** creëren.

Eén vereniging heeft een feest georganiseerd (ter ere van het 40-jarig bestaan), waarbij de verschillende groepen leden elkaar beter konden leren kennen. Een andere vereniging laat bewust jongere leden jeugdwedstrijden fluiten om zelf te ondervinden wat het inhoudt om scheidsrechter te zijn. Daardoor creëren ze meer respect voor scheidsrechters en andere taken die vrijwilligers doen.

De verenigingen die de verenigingscultuur een uitdaging vinden, zijn het erover eens dat communicatie binnen de vereniging het belangrijkste is om een goede sociale cohesie te hebben en houden, maar geven ook aan dat dit erg moeilijk is.

Huidige ondersteuning

In dit hoofdstuk gaan we in op de ondersteuning die verenigingen het afgelopen jaar of seizoen hebben gehad. We beschrijven de ondersteuning die ze krijgen op hun grootste uitdagingen en de ondersteuning op uitdagingen rondom regeldruk, verduurzaming en een sociaal en pedagogisch veilig klimaat. Vervolgens gaan we in op taken die een buurtsportcoach kan oppakken.

4.1 Ondersteuning op grootste uitdagingen

In de interviews hebben we aan sportverenigingen gevraagd welke ondersteuning ze krijgen op hun grootste uitdagingen (zie hoofdstuk 3). De antwoorden die verenigingen daarbij geven, gaan vaak over de ondersteuners en minder specifiek over de eerdergenoemde grote uitdagingen. De meeste ondersteuning die zij ontvangen komt van bonden of gemeenten (waaronder ook sportbedrijven en buurtsportcoaches). De uitwerking hiervan is te vinden in paragraaf 5.1.

Vaak geeft één ondersteuner ondersteuning op meerdere uitdagingen. Zo geven verenigingsbestuurders aan dat een verenigingsondersteuner van de gemeente kan helpen bij zaken als ledenwerving, organisatie van clinics voor bedrijven waaruit financiering binnen komt, het verkleinen van cultuurverschillen binnen de vereniging en het opleiden van trainers.

Als accommodatie een uitdaging is voor de vereniging, noemen ze de gemeente ook altijd als partner hierin. Soms is de gemeente de verhuurder, maar ook dan helpt de gemeente vaak bij het zoeken naar oplossingen als dat nodig is.

Verschillende verenigingen geven aan dat zij vanuit hun sportbond ondersteuning krijgen bij het werven en binden van leden. Eén vereniging geeft bijvoorbeeld aan dat de NGF (Nederlandse Golf Federatie) helpt bij het regelen van introductiedagen waarbij mensen kennis kunnen maken met de golfsport en waar verenigingen nieuwe leden vandaan kunnen halen.

Verenigingen weten dat er verschillende manieren zijn om ondersteuning te krijgen, maar ze ervaren soms wel drempels om daar daadwerkelijk gebruik van te maken. Een bestuurder van een honkbalvereniging vertelt dat het tijd kost om ondersteuningsmogelijkheden te vinden, bijvoorbeeld als je daarvoor naar bijeenkomsten moet en tijd moet stoppen in het starten van een traject. **'Dus het is eigenlijk een beetje het spanningsveld tussen het ontbreken van tijd en het aanbod naar mijn idee is best wel redelijk aanwezig.'** [SV39 – honkbal].

4.2 Ondersteuning regeldruk, verduurzaming en sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat

---

Zoals benoemd in de inleiding van dit rapport hebben we tijdens de interviews specifiek vragen gesteld over regeldruk, verduurzaming en sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat. Dit zijn niet uitdagingen waar de ondervraagde verenigingen meteen aan denken als we vragen naar de grootste uitdagingen (zie hoofdstuk 3). Maar als we doorvragen, blijkt dat ook daar zeker uitdagingen liggen. In de rapportage over de moties rondom deze thema's (Van Kalmthout et al, 2023) is daarover meer te lezen.

Hieronder geven we een korte samenvatting van de ondersteuning die de geïnterviewde verenigingen zeggen te krijgen op deze thema's.

Regeldruk

Uit de interviews blijkt dat verenigingen momenteel weinig ondersteuning ervaren bij het omgaan met regeldruk. Ook kunnen de meeste bestuurders niet concreet maken hoe ze geholpen kunnen worden bij het verlichten van regeldruk.

Wel zeggen ze dat de regeldruk aan de ene kant verlicht kan worden door het regelwerk te verminderen en vereenvoudigen (wet- en regelgeving en regelingen aanvragen). En door het beter te laten aansluiten op de concrete situatie van verenigingen. Daar ligt een taak voor de overheid en bonden die de regels creëren.

Aan de andere kant kunnen verenigingen die dat nodig hebben beter ondersteund worden bij het omgaan met regeldruk, zoals het implementeren van wet- en regelgeving. Bijvoorbeeld door centraal (vanuit de bond of (lokale) overheid) ondersteuning te bieden op onderwerpen waar veel verenigingen tegenaan lopen. Of door verenigingen te helpen met bijscholing, praktische tips en een aanspreekpunt bij de bond en de gemeente. Ook kunnen verenigingen, op eigen initiatief of met hulp van buitenaf, een deel van het regelwerk samen oppakken, bijvoorbeeld in een coöperatie.

Verduurzaming

Uit de interviews blijkt dat het merendeel van de verenigingen dat zelf mogelijkheden heeft om verduurzamingsmaatregelen te nemen, de afgelopen jaren bezig is geweest met verduurzaming. Ook hebben de meeste van hen verduurzamingsplannen voor de toekomst.

Verenigingen die (nog) niet bezig zijn met verduurzaming hebben meestal de sportaccommodatie of locatie niet (volledig) in eigen beheer. Een aantal bestuurders geeft aan de kosten voor (volledige) verduurzaming niet te kunnen dragen, waardoor ze verduurzamingsplannen moeten faseren of van de baan moeten schuiven.

Bestuurders zien de gemeente als een belangrijke partner in het ondersteunen van verduurzamingsprocessen. Maar ze geven aan dat de organisatie binnen gemeenten

vaak niet duidelijk is, waardoor verduurzamingstrajecten niet efficiënt verlopen. Ook geven ze aan dat er geen goede afstemming is tussen (externe) personen of partijen die hierbij betrokken zijn. Dit zorgt voor vertraging in de uitvoering van verduurzamingsplannen.

Daarnaast zouden verenigingsbestuurders graag zien dat de gemeente meer (financiële) verantwoordelijkheid neemt in het verduurzamingsproces van sportvoorzieningen.

Sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat

Uit de interviews blijkt dat de verenigingen op dit moment weinig ondersteuning krijgen op het thema sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat. Wanneer dat wel het geval is, gebeurt dat vooral vanuit bonden, gemeenten en sportkoepels, met een focus op het begeleiden en opleiden van trainers en coaches.

Daarbij gaat het er vooral om dat zij met kennis en vaardigheden uitgerust worden over hoe training en coaching aan kunnen sluiten op hoe pubers denken en handelen. Dat is ook vooral de vorm van begeleiding die verenigingen willen ontvangen in het vervolg.

Over de ondersteuning op de thema's regeldruk, verduurzaming en sociaal en pedagogisch veilig sportklimaat kunt u meer lezen in het rapport 'Verenigingsondersteuning bij regeldruk, verduurzaming en sportklimaat' (Van Kalmthout et al., 2023).

4.3 Ondersteuning op taken

Aan verenigingen die de vragenlijst hebben ingevuld, hebben we enkele (verenigings)taken voorgelegd en gevraagd of ze daarop externe ondersteuning ontvangen. Dit zijn taken waar bijvoorbeeld een buurtsportcoach ondersteuning bij kan bieden.

Vier op de tien verenigingen (42%) hebben het afgelopen jaar of seizoen externe ondersteuning gehad op één of meer van de voorgelegde taken (figuur 4.1). Met externe ondersteuning bedoelen we ondersteuning van iemand buiten de vereniging. Grote verenigingen (meer dan 300 leden) hebben vaker externe ondersteuning gehad dan kleine verenigingen (minder dan 100 leden) (respectievelijk 65% en 28%, niet in figuur).

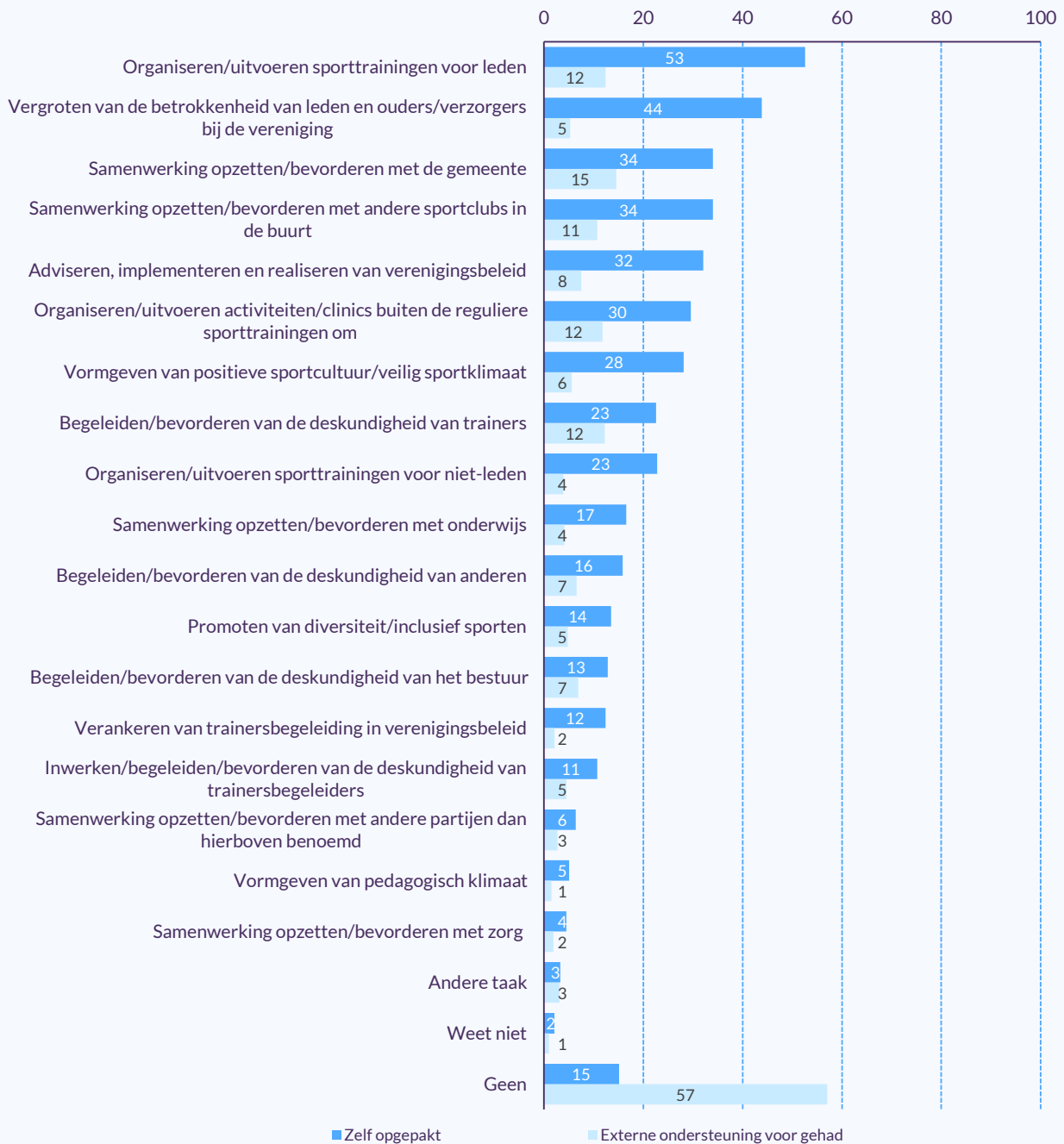
De taken waar verenigingen het vaakst ondersteuning voor hebben gehad, zijn:

- samenwerking opzetten/bevorderen met de gemeente (15%);
- sporttrainingen organiseren/uitvoeren voor leden (12%);
- activiteiten/clinics organiseren/uitvoeren buiten de reguliere sporttrainingen om (12%);
- trainers begeleiden en hun deskundigheid bevorderen (12%); en
- samenwerking opzetten/bevorderen met andere sportverenigingen in de buurt (11%, allemaal in figuur 4.1).

Figuur 4.1

Aandeel verenigingen dat taken heeft opgepakt en dat externe ondersteuning heeft gehad op taken

(in procenten, n=355)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Wanneer verenigingen aangaven geen externe ondersteuning te hebben gehad op bepaalde taken, kregen ze de vraag of ze die taken zelf hebben opgepakt. Het vaakst pakten ze zelf de organisatie van sporttrainingen voor leden op (53%), gevolgd door het vergroten van de betrokkenheid van leden en hun ouders bij de vereniging (44%). Dat tweede sluit aan bij een van de grotere uitdagingen van verenigingen, namelijk ledenbehoud (zie hoofdstuk 3).

15 procent zegt zelf geen taken te hebben opgepakt. De reden hiervoor is onbekend. Mogelijk hebben sommige respondenten de vraag anders geïnterpreteerd en zijn ze bijvoorbeeld uitgegaan van taken die het verenigingsbestuur heeft opgepakt, in plaats van binnen de vereniging. Het kan ook zijn dat de taken niet aansluiten bij (het type sport van) alle verenigingen. Een bridgevereniging zal misschien hun spelavonden niet als een training beschouwen.

Wat als de ondersteuning er niet was geweest?

In figuur 4.1 zagen we dat 42 procent van de verenigingen het afgelopen jaar of seizoen externe ondersteuning heeft gehad. Deze verenigingen hebben de vraag gekregen of ze die taak zelf hadden opgepakt als de ondersteuning er niet was geweest.

Twee op de drie (63%) zouden zelf één of meer van deze taken hebben opgepakt. Dat zijn vaker grote verenigingen (83%) dan kleine verenigingen (65%, niet in figuur). Veel (andere) taken zouden de verenigingen niet zelf oppakken (de percentages liggen overal op 20% of lager in figuur 4.2). Naar de reden hiervoor hebben we niet gevraagd, maar het laat zien dat de ondersteuning op veel punten wel nodig was.

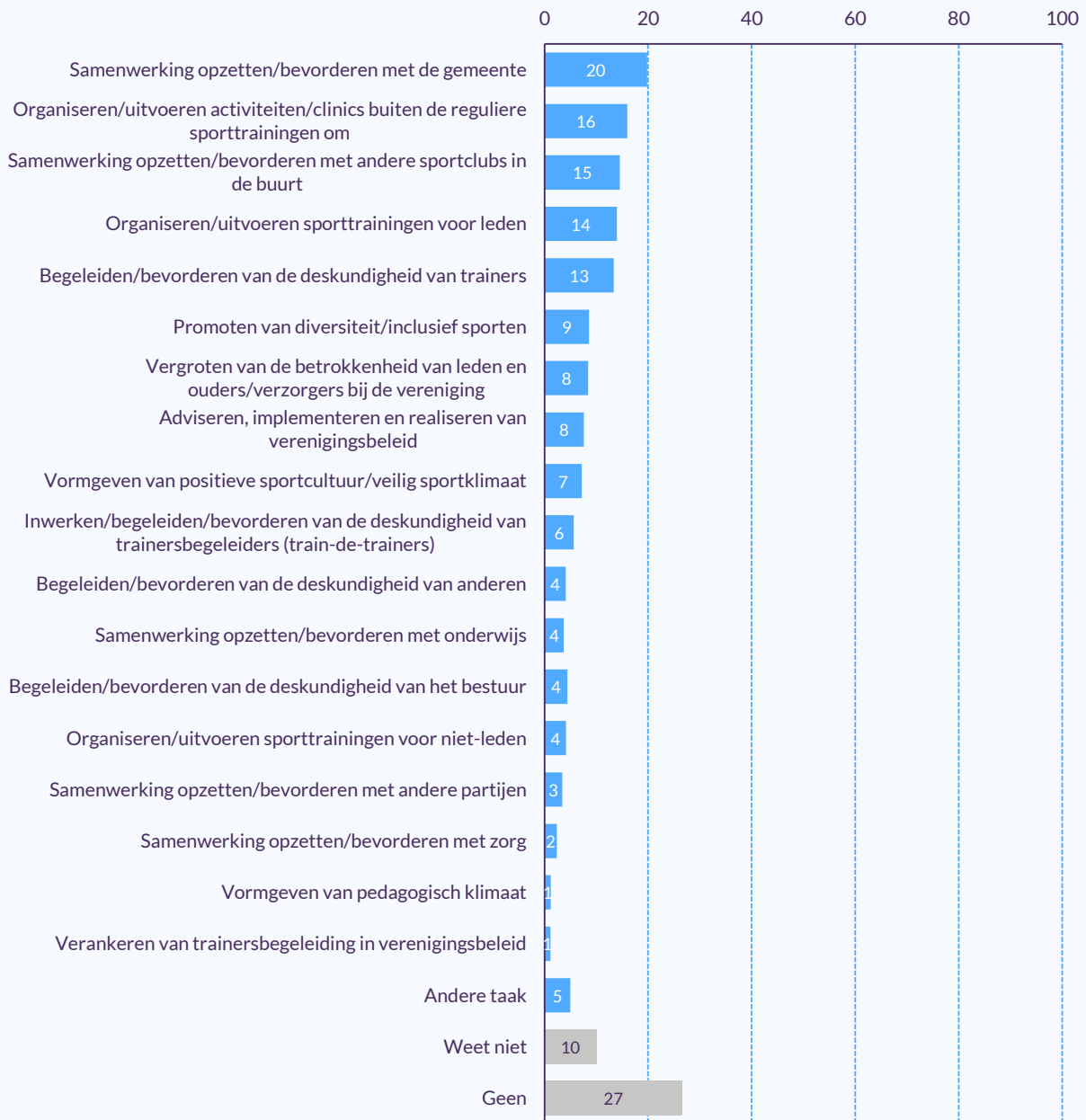
Verenigingen zouden het vaakst zelf de samenwerking met de gemeente en met andere sportverenigingen in de buurt, de organisatie van activiteiten en sporttrainingen en deskundigheidsbevordering van trainers oppakken (figuur 4.2).

Dit zijn deels taken die bij kunnen dragen aan de oplossing van de grootste uitdagingen die verenigingen ervaren, zoals ledenwerving en -behoud en een kwaliteitsverbetering van het kader (zie hoofdstuk 3). Ook gaan verenigingen wel de samenwerking zoeken, wat erop kan duiden dat ze via die weg toch hulp proberen te krijgen.

Figuur 4.2

Taken die de vereniging zelf zou hebben opgepakt als de externe ondersteuning er niet was geweest

(in procenten van verenigingen die externe ondersteuning hebben gehad, n=148 *)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Respondenten konden alleen taken aankruisen waar ze externe ondersteuning bij hebben gehad. Maar de percentages in de figuur zijn

* gebaseerd op het totale aantal respondenten dat deze vraag heeft beantwoord (n=148). Ook de respondenten die de betreffende taak niet als antwoordmogelijkheid voorgelegd hebben gekregen, zijn dus in de berekening van het percentage meegenomen.

Ondersteuners

In dit hoofdstuk gaan we in op de verschillende organisaties en professionals die verenigingen ondersteuning bieden. We geven hierbij een beeld van wie deze ondersteuners zijn en welke rollen zij hebben. Daarbij presenteren we cijfers uit de vragenlijsten. Met de resultaten van de interviews geven we daar verder duiding aan. Ook gaan we specifiek in op de ondersteunende rol van buurtsportcoaches.

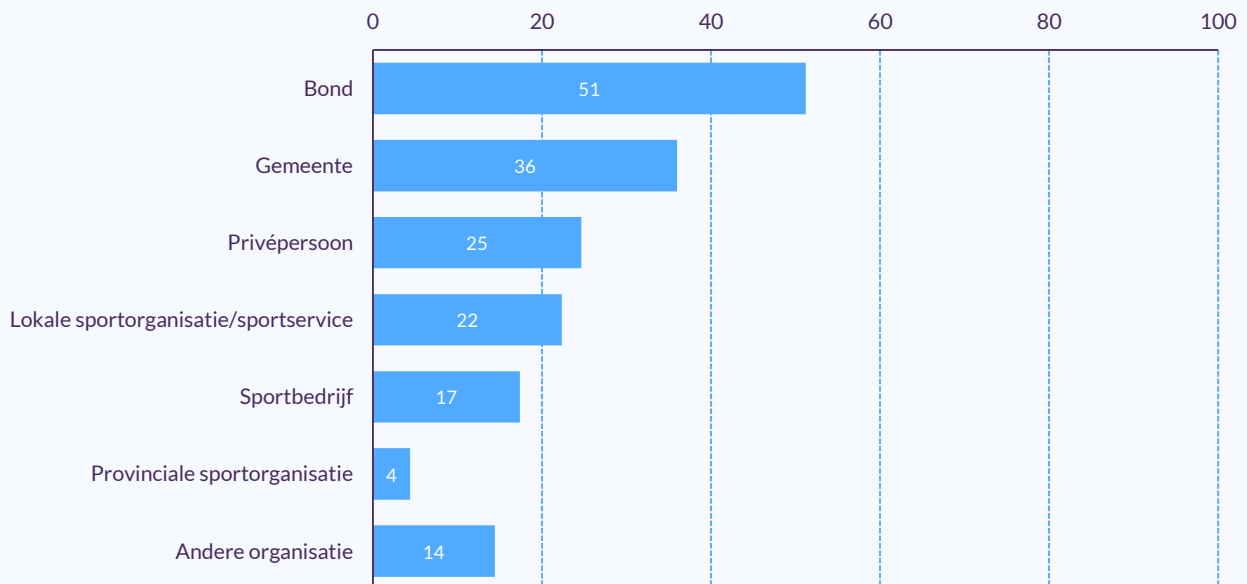
5.1 Organisaties waarvan ondersteuning afkomstig is

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat de professionals die verenigingen ondersteuning hebben geboden, het vaakst vanuit de sportbond (51%) en de gemeente (36%) afkomstig zijn (figuur 5.1). Dat was ook bij de geïnterviewde verenigingsbestuurders het geval.

Verder valt op dat bij één op de vier verenigingen die externe ondersteuning hebben gehad een privépersoon (bijv. een kennis) betrokken is geweest (25%). Dat is vaker het geval bij kleine verenigingen (35%) dan bij grote verenigingen (17%).

Figuur 5.1
Organisaties waar de externe ondersteuning van afkomstig is

(in procenten, n=189, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

In de volgende paragrafen geven we duiding aan de cijfers. Dat doen we met behulp van de informatie uit de interviews met verenigingsbestuurders.

5.2 Ondersteuning door de bond

De geïnterviewde verenigingen noemen regelmatig ondersteuning afkomstig van de bond. Een roeivereniging heeft daar bijvoorbeeld nauwe contacten: **'Een mederoeier is vice voorzitter bij de KNRB. Dus die doet marketing daar. Dus wat dat betreft, vanuit de bond hebben we goede ingangen. Maar de roebond is ook heel druk bezig om het vanaf een studentensport veel meer een brede sport te maken met meer jeugd en senioren leren. Dus bij de bond zijn er echt veel meer initiatieven dan wij zouden willen om dingen te gaan doen. Alles wat je vraagt, dat doen ze ook voor je. Dus daar is goede ondersteuning'** [SV38 – Roeien].

Een hockeyvereniging zegt dat de KNHB helpt met zaken als een beleidsplan schrijven, ledenwerving en ledenbinding. En een golfvereniging vertelt dat de NGF helpt bij het regelen van introductiedagen waarbij mensen kennis kunnen maken met de golfsport en waar verenigingen nieuwe leden vandaan kunnen halen. Een voetbalvereniging heeft veel aan het digitale platform het 'één-tweetje', opgezet door de KNVB.

Naast de specifieke bonden noemen verenigingen ook NOC*NSF als plek waar ondersteuning te vinden is. Eén verenigingsbestuurder vertelt dat deze koepel hen helpt om de vereniging toekomstbestendiger te maken.

Sommige verenigingen waarderen de ondersteuning van de bond, maar merken dat niet alle hulp altijd even goed werkt. Een korfbalvereniging ziet de goede intenties van de bond, maar merkt dat ook de bond moeite heeft met het werven van vrijwilligers: **'Ik vind dat de KNKB [...] best hun best doet om trainingen te verzorgen [om verenigingen te helpen]. Maar volgens mij merk je daar ook [...] wat problemen opkomen met dat ze [...vrijwilligers van verenigingen die gekwalificeerd zijn en die de trainingen kunnen verzorgen] steeds moeilijker kunnen krijgen.'** [SV14 – korfbal].

Een tennisvereniging waardeert bijvoorbeeld het initiatief van de KNLTB om bijeenkomsten te organiseren, maar vindt deze bijeenkomsten vaak te algemeen.

5.3 Ondersteuning door de gemeente

Als het gaat om ondersteuning vanuit de gemeentelijke hoek, blijkt uit de interviews dat verenigingen niet altijd duidelijk een onderscheid merken tussen ondersteuning direct vanuit de gemeente, ondersteuning vanuit organisaties met een link naar de gemeente (bijvoorbeeld een lokale sportorganisatie/sportbedrijf die het gemeentelijk sportbeleid uitvoert) of ondersteuning vanuit verenigingsondersteuners (zoals een buurtsportcoach, verenigingsmanager of clubkadercoach). Verenigingen weten dat de ondersteuner een link heeft met de gemeente, maar weten niet precies hoe die ondersteuner betaald en aangestuurd wordt. Daarom bundelen we in deze paragraaf al deze ondersteuning. Onder een aparte subkop zullen we wel specifiek inzoomen op ondersteuning van de

buurtsportcoach² als dat ook specifiek genoemd werd door verenigingsbestuurders, omdat de motie van Tweede Kamerlid Rudmer Heerema aanleiding was van deze rapportage (zie hoofdstuk 1 en bijlage 1),

Verenigingen geven aan dat (een persoon binnen) de gemeente de volgende zaken voor hen doet:

- De gemeente adviseert verenigingen wanneer er specifieke vragen zijn. Dit kunnen uiteenlopende vragen zijn: **'Bij de gemeente kunnen we eigenlijk heel veel dingen kwijt'** [SV23 – atletiek]. Eén vereniging die met de gemeente in gesprek was over allerlei verschillende zaken, vertelde dat de gemeente hen hielp overzicht te houden en het advies gaf: **'Je kan wel alles willen, maar doe één ding goed'** [SV20 – jeu de boules]. Relatief vaak kwamen uit de interviews vragen aan gemeenten rondom subsidies/geld en accommodatie naar voren.
- De gemeente helpt de verenigingen in contact te komen met andere partijen binnen de gemeente. Het Sportakkoord II speelt hierbij een belangrijke aanjagende rol. Eén vereniging vertelt: **'Recent hebben we, een maand of 2/3 terug, met de nieuwe wethouder ook rond de tafel gezeten in het kader van de gemeenteraadsverkiezingen die ook graag wel heel betrokken is bij alle sportverenigingen. Niet alleen bij ons hoor, maar eigenlijk is er een rondje geweest langs bijna alle sportverenigingen in [gemeente] om kennis te maken, maar ook gewoon: waar loop je tegenaan, waar kunnen we helpen?'** [SV3 – hockey]. Een andere vereniging vertelt dat door alle contacten vanuit het Sportakkoord II er een procesbegeleider van NOC*NSF is ingevlogen die gaat helpen bij hoe ze loyale leden als vrijwilliger kunnen werven.
- In sommige gemeenten is de gemeente eigenaar of beheerder van de accommodatie. In die gevallen hebben verenigingen contact met de gemeente over zaken als het betalen van huur of het onderhoud. Ook bij mogelijke wijzigingen hebben verenigingen contact met de gemeente, zoals het aanleggen van nieuwe padelbanen of het verplaatsen van een tennispark. Maar de gemeente kan ook adviseren bij vragen over de accommodatie, zoals beschikbare zaalruimte.

Bij gemeenten waar een lokale sportorganisatie of gemeentelijk sportbedrijf de opdracht heeft gekregen het gemeentelijk sportstimuleringsbeleid uit te voeren, is deze organisatie regelmatig de schakel tussen de gemeente en de vereniging. Verenigingen zien deze organisatie soms ook als de gemeente.

Meerdere verenigingen zeggen contact te hebben met zo'n lokale organisatie/sportbedrijf in de gemeente. Eén verenigingsbestuurder zegt dat er op sommige vlakken een goede samenwerking is (zoals bij de ledenwerving), maar dat het sportbedrijf niet op alle vragen ondersteuning kan bieden.

Soms is er, vaak via de gemeente, structureel een verenigingsondersteuner of buurtsportcoach bij de vereniging. Deze persoon biedt ondersteuning bij

² In dit onderzoek gebruiken we de term buurtsportcoach voor alle BRC-functionarissen die zich op sport richten. Dat zijn dus alle profielen, behalve de cultuurcoach (zie inleiding).

verschillende zaken, zoals het schrijven van een beleidsplan, ledenwerving, organisatie van clinics voor bedrijven waaruit financiering binnenkomt, het verkleinen van cultuurverschillen binnen de vereniging en het opleiden van trainers.

Eén vereniging vertelt dat de verenigingsmanager veel taken oppakt: **'En wij hebben dus een verenigingsmanager voor 32 uur in de week. En die heeft z'n handen vol, die vult die 32 uur met gemak.'** [SV17 – voetbal]. Ook een andere vereniging die ondersteuning krijgt van een buurtsportcoach vertelt erg tevreden te zijn over diens werk, maar zou willen dat die persoon meer tijd had voor de vereniging.

Ondersteuning door de buurtsportcoach

Omdat aanleiding van deze rapportage de motie was van Tweede Kamerlid Rudmer Heerema (zie hoofdstuk 1 en bijlage 1), benoemen we hier specifiek de ondersteuning van buurtsportcoaches voor zover verenigingsbestuurders deze specifiek kenden. Buurtsportcoaches³ worden aangesteld vanuit de Brede Regeling Combinatiefuncties (BRC) en werken regelmatig vanuit een gemeente of sportbedrijf. Daarom zien verenigingsbestuurders ze vaak als onderdeel van de gemeentelijke ondersteuning.

De term buurtsportcoach is niet bij iedereen bekend. Uit een onderzoek van het Mulier Instituut naar de bekendheid van Nederlanders met de buurtsportcoach (Gómez Berns et al., 2022) blijkt dat slechts drie op de tien Nederlanders (29%, niet in figuur) weet of een buurtsportcoach in het dorp of in de buurt actief is, terwijl zo goed als alle gemeenten buurtsportcoaches hebben. Eén van de redenen hiervoor is dat gemeenten vaak verschillende benamingen voor een buurtsportcoach hanteren. Dat komt mede doordat de benaming vanuit beleid over de jaren heen ook veranderd is, van combinatiefunctionaris naar buurtsportcoach naar zes profielen met zes verschillende benamingen. Daardoor is het niet vreemd dat verenigingsbestuurders die contact hebben met een buurtsportcoach, deze niet altijd onder die naam (her)kennen.

Eén op de drie (34%, niet in figuur) verenigingen die het afgelopen jaar externe ondersteuning hebben gehad, zegt dat ze ondersteund zijn door een BRC-functionaris (in totaal 62 verenigingen van de 355). De helft (48%, niet in figuur) hiervan geeft aan dat zij deze professionals buurtsportcoach noemen. Ook de term verenigingsondersteuner (35%) wordt regelmatig gebruikt. Enkele verenigingen noemen andere termen. Ook een aantal geïnterviewde verenigingsbestuurders zegt ondersteuning te hebben gehad van een buurtsportcoach.

Door de onbekendheid van de term buurtsportcoach zijn deze genoemde aantallen wellicht een onderschatting van de werkelijkheid. Wel kunnen we leren van hun ervaringen. Hieronder beschrijven we welke taken de buurtsportcoaches (voor zover bekend) uitvoeren en wat de wensen van verenigingen voor de toekomst zijn.

³ In dit onderzoek gebruiken we de term buurtsportcoach voor alle BRC-functionarissen die zich op sport richten. Dat zijn dus alle profielen, behalve de cultuurcoach (zie inleiding).

Taken

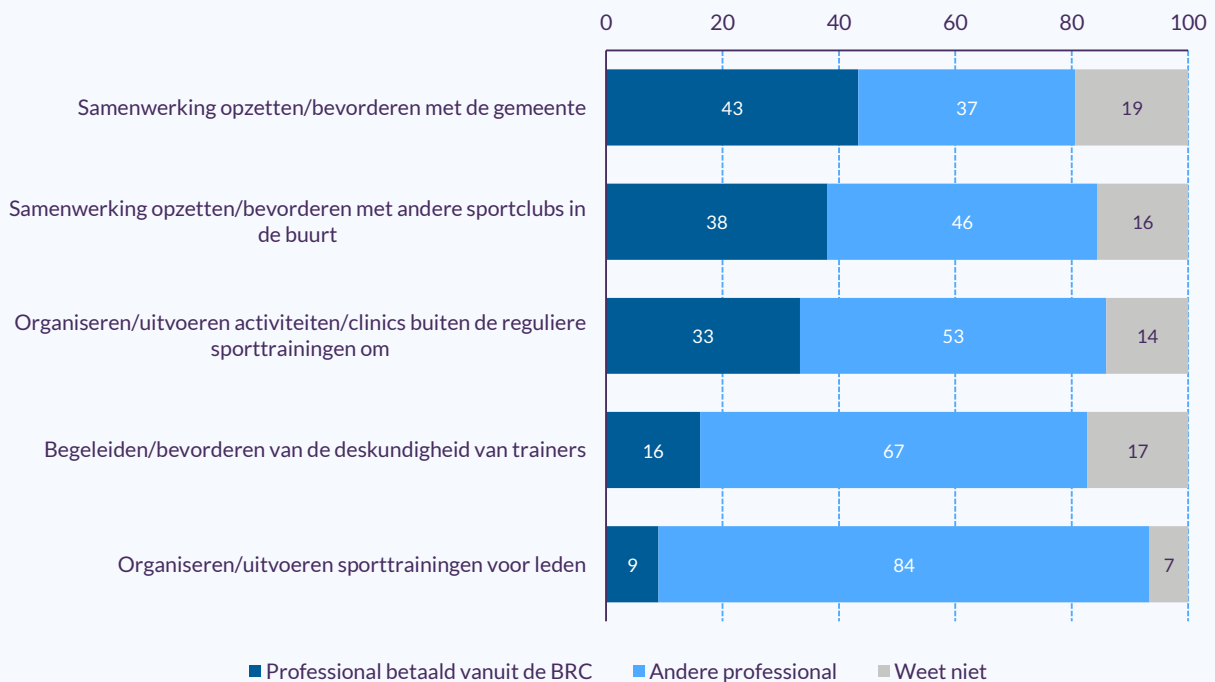
Uit zowel de interviews als de vragenlijst komt naar voren dat de buurtsportcoaches veel verschillende taken hebben bij de verenigingen. In figuur 5.2 geven we per taak het aandeel buurtsportcoaches (professionals die vanuit de BRC betaald worden) weer.

In de figuur staan de vijf taken waar het vaakst ondersteuning voor is geweest. Hieruit komt naar voren dat buurtsportcoaches vaak verenigingen ondersteunen bij het opzetten en bevorderen van de samenwerking met de gemeente en met andere sportclubs. Ook bij de organisatie en uitvoering van activiteiten/clinics buiten de reguliere sporttrainingen om bieden buurtsportcoaches ondersteuning.

Figuur 5.2

Type professional dat het afgelopen jaar verenigingen ondersteuning heeft geboden, uitgesplitst naar de vijf taken waar verenigingen het vaakst externe ondersteuning voor hebben gehad

(in procenten van verenigingen die op de taak ondersteuning hebben gehad, n varieert van 48-68)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Uit de interviews komt eenzelfde beeld. Volgens de verenigingen die ondersteuning van een buurtsportcoach hebben, worden buurtsportcoaches voornamelijk ingezet voor het leggen/maken van verbindingen, met bijvoorbeeld de gemeente, scholen of de wijk: **'Laatst hebben wij wel paar keer contact gehad met een van de buurtsportcoaches die dan iets wil organiseren in de hal en dan hebben ze een kantine nodig en dan vragen ze een clinic om te doen. [...] Dat hebben we gedaan in de meivakantie en in de zomervakantie gaan we dat weer doen. Dus zij willen dan de kantine gebruiken, omdat ze dan met de kinderen wat kunnen knutselen in de**

kantine en gaan ook een clinic doen voor badminton en er komt ook een andere bewegingsactiviteit zeg maar' [SV7 – badminton].

Qua interne taken (dus de taken binnen de vereniging en niet met externen) komt in de interviews naar voren dat buurtsportcoaches worden ingezet op deskundigheidsbevordering van het kader, zoals het begeleiden van trainers en coaches. In de vragenlijst behoort deze taak ook tot de vijf meest genoemde taken van buurtsportcoaches bij de vereniging (figuur 5.2).

Wensen

In de interviews hebben we de verenigingen ook gevraagd of zij een specifieke wens hebben voor ondersteuning van een buurtsportcoach. Doordat er maar een klein aantal bekend was met de buurtsportcoach, hebben maar weinig verenigingen deze vraag beantwoord (tien verenigingen).

Twee verenigingen geven aan een wens te hebben voor een buurtsportcoach, maar geven hiervoor geen duidelijke reden. Drie verenigingen benoemen dat zij graag ondersteuning van een buurtsportcoach willen, maar wel onder bepaalde voorwaarden.

Twee verenigingen geven aan dat het afhankelijk is van de kwaliteiten van de buurtsportcoach: **'Als ze het kunnen managen zou ik dat wel willen. Maar dat is de vraag. Of we daar een toegevoegde waarde in hebben. Wij hebben vanuit [naam organisatie] de afgelopen jaren ook zeg maar contact met de scholen gehad in de buurt en dat was voor ons voldoende eigenlijk om zo met de buurt in contact te staan.'** [SV19 – handbal].

En: **'De buurtsportcoach organiseert één of twee keer in het jaar een activiteit. En dan maken ze gebruik van onze accommodatie en vragen ze ook vrijwilligers van ons om dan op zo'n dag mee te werken. Maar dat is iets wat in de kinderschoenen staat. [...] Maar de mensen om het te doen [de buurtsportcoaches] en om dat op een goede manier af te stemmen, daar schort het wel aan.'** [SV26 – voetbal].

De derde vereniging geeft aan dat het afhankelijk is van of een pilot in de gemeente goed verloopt: **'Maar men zegt van als we ooit met zo'n sportparkmanager aan de slag zouden gaan, dan zou dat voor al die drie kernen moeten gelden en we zitten nu nog steeds in de pilot en de gemeente is nog steeds in feite onduidelijk welke kant moeten we op en hoe moeten we dat gaan organiseren.'** [SV2 – voetbal].

Vijf verenigingen geven aan geen behoefte aan een buurtsportcoach te hebben. Zij geven aan dat dit niet nodig is, om deze redenen:

- Ze hebben de expertise zelf in huis: **'Ja, op zich denk ik dat ons bestuur best een aardige achtergrond heeft in die zin. Ja, de een is juridisch onderlegd, de ander zit in verzekeringen, eentje heeft een economische achtergrond, een heeft een eigen bedrijf. We hebben nu een ex-wethouder die bestuurslid geworden is met een heel groot netwerk. Dus ja, wij zijn ook wel, ja als we het niet weten dan gaan we zelf ook wel op zoek'** [SV18- volleybal]. En: **'Ik denk**

dat wij, we hadden een voorzitter die was heel actief, die zocht ook wel de weg voor allerlei dingen, die had een juridische achtergrond, nou ja, ik heb een economische achtergrond. Dus ja, we waren wel vaak [...] van nou dat zoeken we eens even uit, van zit dat wel zo en moeten we dat wel klakkeloos aannemen? Dat is een beetje de kracht geweest van het laatste bestuur' [SV5 – tennis].

- Ze hebben al voldoende contact met de buurt (vanuit een andere organisatie): **'Wij hebben vanuit [naam organisatie] de afgelopen jaren ook zeg maar contact met de scholen gehad in de buurt en dat was voor ons voldoende eigenlijk om zo met de buurt in contact te staan'** [SV19 – handbal].
- Een buurtsportcoach wordt vooral ingezet op bestuurlijk vlak (hebben ze niet nodig) en niet in de uitvoering: **'Maar je geeft eigenlijk alleen maar handjes, niet in de uitvoering maar op bestuurlijk vlak of andere vlakken waar wij als vereniging al voldoende gelukkig hebben. [...] we hebben die behoefte niet, die zij bieden'** [SV12 – judo].
- Ze weten niet wat ze ermee zouden moeten.

5.4 Ondersteuning vanuit overige partijen

Naast de ondersteuning vanuit de bond of de gemeente (waaronder buurtsportcoaches) benoemen sommige verenigingsbestuurders dat zij ondersteuning krijgen vanuit een andere hoek. Een paar verenigingsbestuurders noemen Rabo Clubsupport, waaronder deze basketbalvereniging: **'We maken veelvuldig gebruik van de Rabo Clubsupport. [...] Dan heb ik het niet over die paar euro's die je met stemmen kunt krijgen, maar dan heb ik het echt over de begeleidingstrajecten. We hebben er de afgelopen twee jaar al twee gehad, omdat zij ook zien dat we de goede dingen doen die toegevoegde waarde leveren aan de gezondheid'** [SV33 – basketbal].

Ook een organisatie specifiek in een regio wordt soms genoemd als ondersteuner van meerdere verenigingen in die regio.

5.5 Rollen van ondersteuners

Professionals die verenigingen ondersteuning bieden, kunnen dat in verschillende rollen doen. In de interviews hebben we aan de sportverenigingen gevraagd op welke manier zij ondersteuning krijgen van bepaalde professionals.

Hierbij benoemen ze voornamelijk twee vormen. Enerzijds krijgen ze ondersteuning doordat ze een hulpvraag kunnen stellen of advies kunnen vragen aan de professional, of doordat de professional met de vereniging meedenkt: **'Ja zeg maar we gewoon goed contact met Sport[plaatsnaam]. Maar dat is niet een vaste ondersteuning of wat dan ook. Dus je gaat wel naar netwerkenbijeenkomsten zwemmen en dat soort dingen binnen de gemeente dan. En je kan hulpvragen stellen en ze willen met je meedenken en dat soort dingen'** [SV 42 – zwemmen].

Anderzijds krijgen verenigingen ondersteuning doordat ze zijn gaan samenwerken met andere partijen: **'Alle [plaatsnaam] topsportverenigingen delen kennis met elkaar**

en delen ervaringen met elkaar en wisselen uit waar mogelijk' [SV19 – handbal]. Door deze samenwerking kunnen ze bepaalde vraagstukken met elkaar bespreken en ervaringen delen. Dit wordt soms ook door de professional georganiseerd in de vorm van netwerkbijeenkomsten.

Een andere vorm van ondersteuning die meerdere verenigingen benoemen, is het doorverwijzen naar of het inschakelen van deskundigen. Hierbij verwijst de professional de vereniging door naar de juiste deskundige: **'De KNSA (Koninklijke Nederlandse Schietsport Associatie) legt beperkingen op maar als er rechtsproblemen ontstaan, dan hebben ze een juridische afdeling die bijspringt.'** [SV32 – schietsport].

Ook cursussen, workshops en/of trainingen benoemen verenigingen als een manier waarop professionals ze ondersteuning bieden. Hierbij gaat het voornamelijk om het informeren van bepaalde personen binnen een vereniging via deze cursussen, workshops en/of trainingen.

Een verenigingsondersteuner of buurtsportcoach heeft vaak een rol als verbinder/doorverwijzer, coördinator en/of uitvoerder. Specifiek deze rollen hebben we voorgelegd aan de verenigingen die de vragenlijst invulden.

De rol van deze professionals verschilt per taak (tabel 5.1). Als het gaat om samenwerkingen opzetten of bevorderen, hebben professionals vooral een verbindende of doorverwijzende rol. Bij de ondersteuning in de organisatie van activiteiten of bevordering van deskundigheid van trainers hebben ze meestal een uitvoerende rol.

Tabel 5.1

Rollen die de externe ondersteuners hadden bij de taken waar het vaakst ondersteuning voor is geboden
(in procenten, van verenigingen die op de taak ondersteuning hebben gehad, meerdere antwoorden mogelijk)

	Rol van de externe ondersteuner			
	Verbinden/ doorverwijzen	Coördineren	Uitvoeren	Weet niet
Samenwerking opzetten/bevorderen met de gemeente (n=68)	74	21	12	11
Begeleiden/bevorderen van de deskundigheid van trainers (n=68)	10	29	76	7
Organiseren/uitvoeren sporttrainingen voor leden (n=56)	14	35	85	2
Organiseren/uitvoeren activiteiten/clinics buiten de reguliere sporttrainingen om (n=56)	31	27	66	3
Samenwerking opzetten/bevorderen met andere sportclubs in de buurt (n=50)	64	27	35	3

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Opbrengsten en tevredenheid ondersteuning

In dit hoofdstuk lichten we de opbrengsten van de externe ondersteuning en de tevredenheid van verenigingen hierover toe.

6.1 Opbrengsten

Aan de verenigingen die externe ondersteuning kregen, hebben we een lijst met mogelijke opbrengsten van de externe ondersteuning voorgelegd. Net als de taken (zie hoofdstuk 4) is deze lijst gebaseerd op de opbrengsten die een verenigingsondersteuner, zoals een buurtsportcoach, kan opleveren voor verenigingen. Deze opbrengsten staan in figuur 6.1.

Vrijwel alle verenigingen die externe ondersteuning krijgen, zeggen in de vragenlijst dat de externe ondersteuning iets oplevert (96%). Verenigingen konden in de vragenlijst ook aangeven met welk cijfer ze de ondersteuning beoordelen. Gemiddeld was dit een rapportcijfer van 7,7.

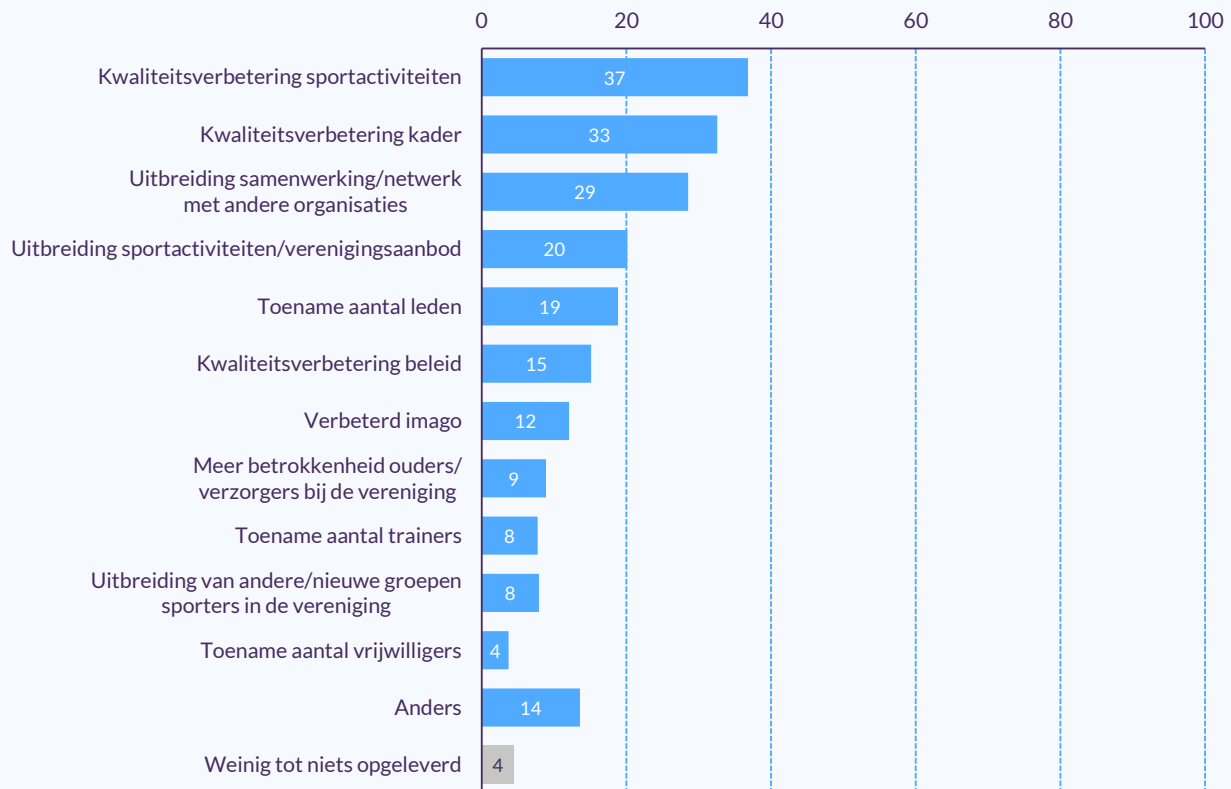
Het vaakst heeft de externe ondersteuning een kwaliteitsverbetering van sportactiviteiten (37%) en van het kader (33%) opgeleverd (figuur 6.1). Verder is bij drie op de tien verenigingen de samenwerking/het netwerk met andere organisaties uitgebreid (29%).

Bij twee op de tien verenigingen heeft de externe ondersteuning gezorgd voor uitbreiding van sportactiviteiten of van het verenigingsaanbod (20%) en/of voor een toename van het aantal leden (19%). Dat is vaker het geval bij kleine verenigingen (resp. 31% en 28%) dan bij grote verenigingen (resp. 12% en 11%) (niet in figuur).

Figuur 6.1

Opbrengsten van de externe ondersteuning volgens verenigingen

(in procenten, n=189, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

6.2 Tevredenheid

In de interviews hebben we gevraagd in hoeverre verenigingen tevreden zijn met de ondersteuning die ze op dit moment krijgen. Vijf verenigingen geven aan op bepaalde punten ontevreden te zijn. Acht verenigingen geven aan enkel positief te zijn over de ondersteuning.

De redenen waarom verenigingsbestuurders wél tevreden zijn, laten veel variatie zien. Ze noemen de volgende punten:

- Verenigingen zijn tevreden omdat zij een goede begeleiding krijgen vanuit de professional die hen ondersteunt: ***‘Die begeleiden je daarin en vragen van hoe gaat het. Die hebben dan ook actieve mensen die ons daarin steeds blijven benaderen van: Hoe staat het ermee? Wat is de volgende stap? Waar heb je nog hulp nodig? Dat is gewoon echt fantastisch!’*** [SV33 – basketbal].
- Verenigingen zijn tevreden met het uitwisselen van ervaringen en het gebruik kunnen maken van elkaars kennis en ervaring.
- Verenigingen zijn tevreden over de communicatie. Ze hebben goede contacten en korte lijntjes, en mensen zijn goed bereikbaar.

- Eén vereniging is tevreden omdat er wordt meegeholpen in de uitvoering/uitwerking van de onderdelen uit het werkplan: **'Het is zo dat bij dat werkplan [...], daar zijn we nu zover dat we de activiteiten echt gaan benoemen voor de komende jaren. Dus die vijf prioriteiten, het verhaal eromheen is beschreven. Dus ook de werkwijze, ook de betrokkenheid van de sportbond en van de verenigingsondersteuner. De gemeente dus. En hij werkt mee bij de uitwerking van die onderdelen.'** [SV30 – jeu de boules].
- Een andere vereniging is tevreden omdat trainingen/opleidingen gratis beschikbaar worden gesteld: **'En kijk eens wat de KNVB even een goede training voor jullie beschikbaar stelt. Daar hebben de afgelopen jaren ook tien jeugdleiders aan meegedaan, dus dat doet de KNVB echt goed. Dus ja, opleidingen, dat vind ik ook een taak van de KNVB. En daar heb ik niks om aan te merken, want dat doen ze prima. Maar dat moeten ze ook vooral blijven doen'** [SV9 – voetbal].

De meest genoemde redenen waarom verenigingen niet tevreden zijn met de ondersteuning die zij op dit moment krijgen, zijn:

- De ondersteuner(s) hebben niet scherp wat de verenigingen nodig hebben of besteden vooral aandacht aan grote verenigingen en/of gemeentes: **'En nou ja ik denk dat daarmee zeg maar de kleine clubjes, de kleinere clubjes en de problematiek die dat met zich meebrengt, dat dat wel eens ondersneeuwt bij de KNVB'** [SV31 – voetbal].
- De ondersteuner(s) hebben er niet genoeg verstand van: **'Dan merken we toch ook al heel snel, mijn collega en ik merken dat ook al heel snel, dat ze eigenlijk te weinig kaas gegeten hebben van hoe bepaalde dingen aangepakt zouden kunnen worden voor een turnvereniging'** [SV13 – turnen].
- Er is te veel onduidelijkheid rondom de ondersteuning (bijvoorbeeld te veel subsidie- en ondersteuningslijnen): **'Want nu wordt er iedere keer weer ergens een nieuwe lijn bedacht. En gaat er weer ergens geld heen. En dat komt vast ergens terecht, maar ik heb geen idee'** [SV4 – omnisport].
- De ondersteuners zijn niet goed bereikbaar: **'De aandacht die zij voor verenigingen hebben en helemaal nu ze de afgelopen jaren eigenlijk regiokantoren gesloten hebben en alles een beetje samen gebundeld hebben in Zeist, is de afstand zeg maar tussen verenigingen en KNVB best groot'** [SV31 – voetbal].

Tevredenheid ondersteuning gemeente

In de interviews hebben we specifiek gevraagd naar de tevredenheid over de ondersteuning van en de relatie met de gemeente. Over het algemeen zijn verenigingen tevreden over het contact dat zij hebben met de gemeente. In de interviews noemen verenigingsbestuurders dat dit vooral afhankelijk is van communicatie en de contactpersoon.

Voor een deel van de verenigingsbestuurders dragen de korte lijntjes met een contactpersoon van de gemeente bij aan de tevredenheid over de ondersteuning van de gemeente. Het helpt ook als de contactpersoon (of de gemeente) snel reageert.

Ontevredenheid bij verenigingsbestuurders heeft vaak ook met communicatie te maken. Bestuurders vertellen dat ze het handelen van de gemeente soms te traag vinden. Bijvoorbeeld bij het nemen van een besluit: **'En de werkwijze van overheden is natuurlijk soms heel ondoorzichtig, allemaal procedures en regelgeving. Een van de dingen bijvoorbeeld in dit onderdeel is het vernieuwen van het asfalt van de Nederlandse berg van de wielercours. Nou, daar hebben we twee jaar geleden al over om de tafel gezeten. En dat kan nog twee jaar duren voordat het gebeurt. Dat moet allemaal in procedures en in plannen en wat dan ook. Dat vinden wij dan wel moeilijk te begrijpen. Waarom dat zo lang en zo moeilijk moet gaan'** [SV15 – schaatsen].

Ook noemen de verenigingsbestuurders dat ze graag zouden willen dat de gemeente hun aanpak meer lokaal maakt, in plaats van de nationale overheidsinitiatieven. Dus kijken waar hulp nodig is of vraag naar is: **'In het Limburgse heb je heel veel verenigingen in ieder dorpje. Die komen onder druk te staan door dat bepaalde voorzieningen worden afgebouwd. En dan vallen die weg en dan komt de overheid met een plan om leefbaarheid weer te stimuleren. Hoe goed bedoeld het ook is van de overheid uit, stimuleer wat er is. Probeer dat in stand te houden. Dat is mijn advies. Er is veel meer waarde binnen een kleine gemeenschap dan overheidsinitiatieven'** [SV26 – voetbal].

Twee meer inhoudelijke punten waar meerdere verenigingsbestuurders ontevreden over waren, zijn de financiële steun (niet genoeg, of bijvoorbeeld verhoogde zaalhuur) en het accommodatiebeleid (te weinig accommodaties of slecht onderhouden).

Toekomstige ondersteuning

In dit hoofdstuk beschrijven we de behoeften van verenigingen op het gebied van ondersteuning. Daarna beschrijven we of verenigingen in de toekomst de externe ondersteuning voort willen zetten, bij welke (andere) taken ze behoefte hebben aan externe ondersteuning en met welke taken ze zelf aan de slag gaan.

7.1 Ondersteuningsbehoeften

In de interviews hebben we sportverenigingen gevraagd naar de wensen die zij hebben op het gebied van ondersteuning. De meerderheid geeft aan graag hulp te willen bij verschillende taken van het bestuur. Dit kan gaan om het opstellen van het beleid, maar ook om bijvoorbeeld het regelen van de juridische zaken van de vereniging. Ze noemen ook andere ondersteuningsbehoeften, zoals ondersteuning bij het fuseren van verenigingen of het meer samenwerken tussen verenigingen.

Naast de hulp bij bestuurstaken is ondersteuning gewenst bij specifieke thema's. Die sluiten vaak aan op de grootste uitdagingen van verenigingen zoals benoemd in hoofdstuk 3:

- Vrijwilligers: verenigingen geven aan hulp nodig te hebben bij allerlei zaken rondom het werven en behouden van vrijwilligers. Uit hoofdstuk 3 bleek al dat dit de grootste uitdaging was voor verenigingen en dat het veel verenigingen ook nog niet helemaal goed lukt. Eén vereniging geeft bijvoorbeeld aan dat een vrijwilligerscoördinator van buitenaf (als dat vanuit de vereniging niet lukt om te regelen) fijn zou zijn. Diegene kan er dan voor zorgen dat alle taken worden verdeeld en door vrijwilligers worden uitgevoerd. Nu doet het bestuur dat, maar dat is eigenlijk te veel. Een andere vereniging zou graag hulp willen bij het vinden van structurele vrijwilligers. Ook een zitvolleybalvereniging die wij spraken heeft hier behoefte aan, omdat de vrijwilligers die vroeger kwamen vanuit de opleiding sportkunde (waarvoor ze verplicht stage moesten lopen bij een aangepast sporten vereniging) nu niet meer komen.
- Ledenaantal: zonder concreet in te gaan op de hoe-vraag geven meerdere verenigingen aan hulp nodig te hebben bij ledenwerving.
- Financiën: een aantal verenigingen geeft aan dat ze financiering binnenkrijgen buiten de contributie om als moeilijk ervaren. Sponsors vinden is lastig. Eén vereniging heeft de volgende wens: **'Iemand die gewoon met ons mee zou denken van hoe pak je dit nou aan? [... Degene die het nu oppakt] heeft geen kaas gegeten van echt business to business sponsoring. [... Hoe doe je dat nou, een sponsorplan maken?'** [SV28 – volleybal]. Maar ook aan de uitgavenkant hebben sommige verenigingen behoefte aan ondersteuning. Eén vereniging vertelt soms uitzendkrachten in te huren voor bardiensten. Met weinig vrijwilligers die dat willen doen is het een goede oplossing. Maar dat kost geld, en dan moet de contributie omhoog. Daardoor lopen leden misschien weg. Mensen inhuren kan dus maar in beperkte mate.

- Gekwalificeerd kader: een aantal verenigingen wil dat hun kader beter wordt opgeleid en heeft daar ondersteuning bij nodig. Een zwemvereniging zegt bijvoorbeeld ondersteuning nodig te hebben om hun trainers meer zelfvertrouwen, plezier en kennis te geven: **'Als je iemand hebt die veel meer de pedagogische kant mee helpt om dat de ondersteunen, ja dat zou ik heel fijn vinden!'** [SV42 – zwemmen].

Randvoorwaarden

Eén vereniging geeft aan dat ondersteuning van een externe buurtsportcoach heel nuttig kan zijn, maar dat het niet té veel werk moet zijn om die ondersteuning aan te vragen: **'En dan moet je gelijk weer ongeveer 20 pagina's dingen invullen om ondersteuning te mogen krijgen.'** [SV42 – zwemmen].

Een vereniging voor aangepast sporten mist specifieke ondersteuning vanuit de bonden voor aangepast sporten (voor mensen met een beperking). De vereniging geeft aan dat het vroeger anders was: **'In het verleden hadden we de NEBAS (Nederlandse Bond Aangepast Sporten), en die hadden dan van die sportconsulenten en die gingen overal naartoe. Maar ja, de NEBAS bestaat niet meer. Want dat is allemaal opgegaan in de reguliere bonden. En van daaruit krijg je [minder specifieke ondersteuning op aangepast sporten...]. Voor hen is het helemaal niet interessant natuurlijk voor die paar honderd mensen daar iemand op in te zetten. Dus dat is op zich jammer.'** [SV29 – aangepast sporten].

Geen ondersteuningsbehoefte

Een aantal verenigingen geeft specifiek aan geen ondersteuningsbehoefte te hebben. Zij vinden dat de vereniging zelf de lijnen moet uitzetten en vrijwilligers binnen de vereniging moet vinden om dat uit te zetten. Door het allemaal zelf te doen krijg je ook meer draagvlak vinden deze verenigingen.

Een omnisportvereniging antwoordt op de vraag of de vereniging ondersteuning nodig heeft het volgende: **'Nee, want het zit hem niet in de ondersteuning, het zit hem in het feit dat je je eigen mensen moet hebben die dit gaan doen. Dat bereik je niet met ondersteuning, dat bereik je met eigen mensen.'** [SV4 – omnisport].

Deze vereniging geeft aan dat het belangrijk is om als vereniging eerst zelf te bepalen wat de visie is van de vereniging en in kaart te brengen wat er nodig is om die te bereiken. Daarna kun je op specifieke onderdelen vrijwilligers binnen de vereniging vragen: **'[Vrijwilligerswerk] is een kwestie van gewoon mensen vragen, duidelijk vertellen wat je nodig hebt en mensen vragen om dat te doen.'** [SV4 – omnisport].

7.2 Voortzetten van huidige ondersteuning

De meeste verenigingen geven in de vragenlijst aan de externe ondersteuning die ze op dit moment ontvangen te willen behouden (79%). Eén op de drie verenigingen wil (ook) externe ondersteuning intensiveren (32%) en een klein deel wil deze stopzetten (4%, allemaal niet in figuur).

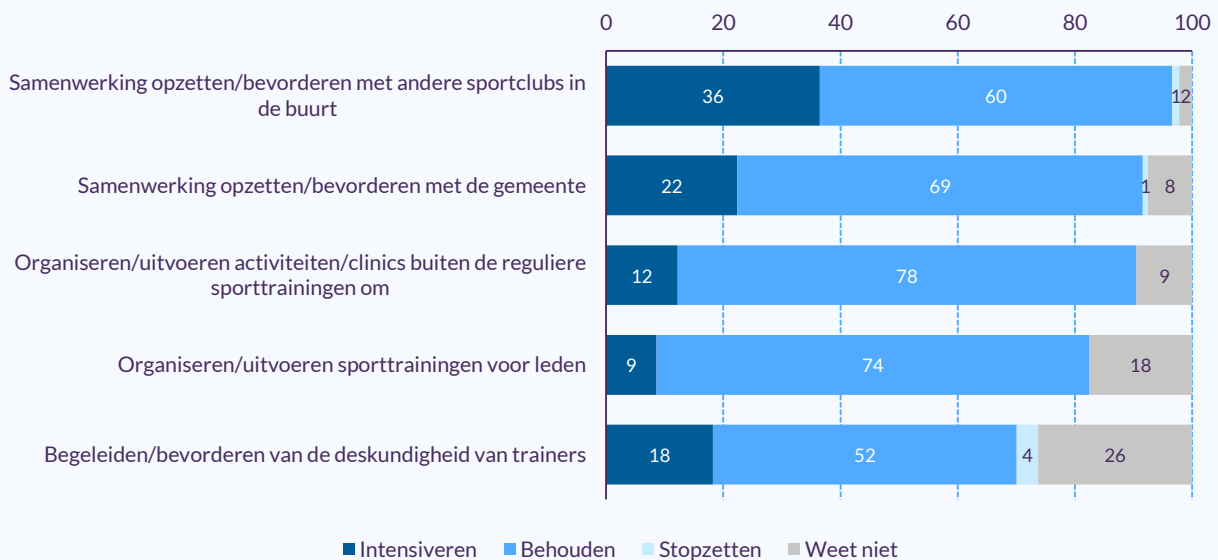
Meestal willen verenigingen de ondersteuning stopzetten omdat deze te weinig resultaat heeft opgeleverd. Soms paste de ontvangen ondersteuning niet bij de behoefte van de vereniging. Eén vereniging had bijvoorbeeld behoefte aan uitvoerende of organisatorische ondersteuning, maar ontving van de gemeente coördinerende of doorverwijzende ondersteuning.

Voor de vijf taken waarbij verenigingen het vaakst externe ondersteuning hebben gehad (zie figuur 4.1), is in figuur 7.1 te zien wat ze daarmee willen in de toekomst. Opvallend is dat één op de drie verenigingen die externe ondersteuning kregen bij de samenwerking met andere sportverenigingen in de buurt, deze ondersteuning wil intensiveren (36%).

Figuur 7.1

Voortzetting van de externe ondersteuning bij verenigingen het komende jaar, uitgesplitst naar de vijf taken waar het vaakst externe ondersteuning voor is geweest

(in procenten van verenigingen die op de taak ondersteuning hebben gehad, n varieert van 48-68)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

7.3 Gewenste 'nieuwe' ondersteuning

Bijna de helft van de verenigingen heeft behoefte aan externe ondersteuning bij een of meer taken waar ze nu nog geen ondersteuning op krijgen (47%, figuur 7.2). Dit zijn vaker grote verenigingen (53%) dan kleine verenigingen (41%).

Het vaakst hebben verenigingen behoefte aan ondersteuning bij het vergroten van de betrokkenheid van leden en ouders/verzorgers bij de vereniging (24%). Dat is een taak waarvoor op dit moment 'slechts' 5 procent van de verenigingen ondersteuning krijgt (zie figuur 4.1), maar die wel samenhangt met grote uitdagingen, zoals vrijwilligers werven/behouden en voldoende leden hebben.

Figuur 7.2

Taken waarop verenigingen voor komend jaar behoefte hebben aan externe ondersteuning

(in procenten van verenigingen die op één of meer taken géén externe ondersteuning hebben gehad, n=352, meerdere antwoorden mogelijk*)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Respondenten konden alleen taken aankruisen waar ze géén externe ondersteuning bij hebben gehad. Maar de percentages in de figuur zijn gebaseerd op het totale aantal respondenten dat deze vraag heeft beantwoord (n=352). Ook de respondenten die de betreffende taak niet als antwoordmogelijkheid voorgelegd hebben gekregen, zijn dus in de berekening van het percentage meegenomen.

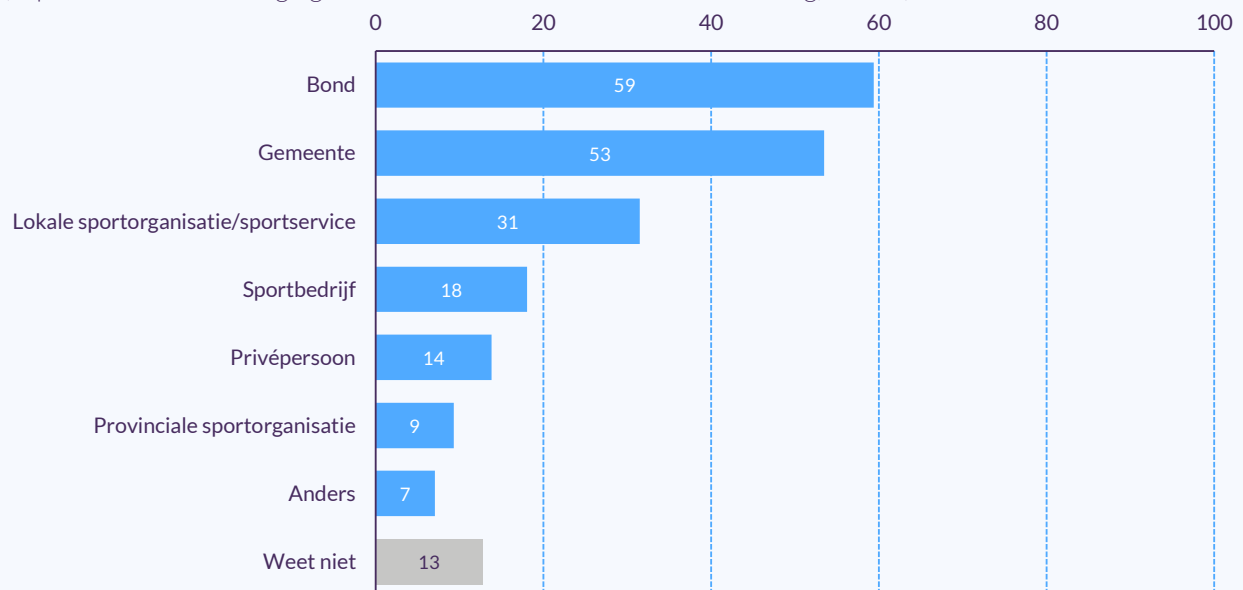
In figuur 7.3 zien we dat verenigingen meestal ondersteuning willen ontvangen vanuit de bond (59%) en/of gemeente (53%). Dat komt overeen met waar de meeste ondersteuning op dit moment ook al vandaan komt (zie paragraaf 5.1). Een derde van de verenigingen heeft (ook) behoefte aan ondersteuning vanuit een lokale sportorganisatie of sportservice (31%).

Figuur 7.3

Organisaties waar de externe ondersteuning volgens verenigingen van afkomstig moet zijn

(in procenten van verenigingen met behoefte aan externe ondersteuning, n=169)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Belemmeringen bij realiseren externe ondersteuning

Uit de vragenlijst blijkt dat drie op de tien verenigingen (28%) belemmeringen ervaren om volgend jaar de externe ondersteuning te realiseren. Andere verenigingen ervaren geen belemmeringen (42%) of weten dit niet (30%, allemaal niet in figuur).

De meest voorkomende belemmeringen zijn een tekort aan financiën, vrijwilligers of tijd. Daarnaast vinden sommige verenigingen het lastig om de juiste ondersteuner te vinden. Deze belemmeringen zagen we ook terug in de interviews met verenigingsbestuurders.

7.4 Taken die verenigingen zelf gaan oppakken

In de vragenlijst hebben we verenigingen de vraag voorgelegd welke taken ze komend jaar zelf gaan oppakken. De antwoordmogelijkheden bij deze vraag waren dezelfde als de eerdergenoemde taken (zie figuur 4.1). Verenigingen konden bij het beantwoorden van de vraag alleen uit de taken kiezen waar ze komend jaar géén externe ondersteuning voor krijgen.

Verenigingen gaan zich voornamelijk richten op hun corebusiness: sporttrainingen voor leden organiseren, activiteiten/clinics buiten de reguliere sporttrainingen om organiseren en samenwerken met andere sportclubs in de buurt (figuur 7.4). Daarnaast gaat een deel zich bezighouden met het verenigingsbeleid en met het vergroten van de betrokkenheid van leden en ouders/verzorgers bij de vereniging.

Figuur 7.4

Taken waar verenigingen zich het komende jaar zelf gaan bezighouden (zonder externe ondersteuning)

(in procenten, n=264, meerdere antwoorden mogelijk*)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel, september 2023.

Respondenten konden alleen taken aankruisen waar ze komend jaar géén externe ondersteuning bij krijgen. Maar de percentages in de figuur zijn gebaseerd op het totale aantal respondenten dat deze vraag heeft beantwoord (n=264). Ook de respondenten die de betreffende taak niet als antwoordmogelijkheid voorgelegd hebben gekregen, zijn dus in de berekening van het percentage meegenomen.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat sportverenigingen een aantal grote uitdagingen hebben (zoals voldoende vrijwilligers en leden). Ze hebben vooral behoefte aan ondersteuning bij het vergroten van de betrokkenheid van leden (en hun ouders) bij de vereniging.

Gemeenten (waaronder verenigingsondersteuners en lokale sportorganisaties/sportbedrijven) en bonden spelen op dit moment de grootste rol in de ondersteuning, en kunnen dit ook in de toekomst blijven doen. Verenigingen zijn over het algemeen heel tevreden over deze huidige ondersteuning.

De verenigingen die aangeven niet helemaal tevreden te zijn, vallen voornamelijk over ondersteuners die niet scherp hebben wat de verenigingen precies nodig hebben. Aanbod en vraag matchen daar niet altijd. Het is dus belangrijk om bij het inzetten van een ondersteuner in gesprek te gaan om te kijken waar de vereniging behoefte aan heeft en dat leidend te laten zijn voor de ondersteuning.

Welke grote uitdagingen ervaren verenigingen?

Uit dit onderzoek blijkt dat verenigingen verschillende uitdagingen ervaren om hun vereniging draaiende te houden of om te blijven bestaan. Deze uitdagingen zijn het vaakst gericht op werving en behoud van voldoende vrijwilligers en leden, financiën, accommodatie, gekwalificeerd kader en verenigingscultuur.

Verenigingen hebben allerlei oplossingen bedacht voor deze uitdagingen, maar hebben de uitdagingen (nog) niet helemaal kunnen verhelpen. Mede daarom hebben ze regelmatig behoefte aan externe ondersteuners.

Welke ondersteuning krijgen verenigingen momenteel?

Verenigingen weten dat er verschillende plekken zijn om ondersteuning te krijgen, maar ervaren soms wel drempels om die daadwerkelijk te krijgen. Bijvoorbeeld doordat het (te veel) tijd kost om ondersteuningsmogelijkheden te vinden.

Toch zijn er al een hoop verenigingen die ondersteuning krijgen van een externe partij bij verschillende taken die zij uitvoeren. De taken waar verenigingen het vaakst ondersteuning voor hebben gehad (van de uitgevraagde lijst met taken), zijn:

- samenwerking opzetten/bevorderen met de gemeente;
- sporttrainingen organiseren/uitvoeren voor leden;
- activiteiten/clinics organiseren/uitvoeren buiten de reguliere sporttrainingen om;
- trainers begeleiden en hun deskundigheid bevorderen; en
- samenwerking opzetten/bevorderen met andere sportclubs in de buurt.

Dit sluit aan bij de uitdagingen die ze ervaren. De gemeente kan bijvoorbeeld helpen bij de uitdagingen die verenigingen ervaren rondom accommodatie. Daarnaast draagt het organiseren/uitvoeren van trainingen en activiteiten bij aan ledenwerving en -behoud. Dit zorgt weer voor meer potentiële vrijwilligers en meer organisatiekracht.

Van wie krijgen verenigingen ondersteuning en wat is de rol van buurtsportcoaches?

De externe ondersteuning die verenigingen ontvangen is afkomstig van verschillende organisaties en personen.

Het vaakst noemen verenigingen professionals vanuit bonden en gemeenten (waaronder vaak ook lokale sportorganisaties/sportbedrijven en verenigingsondersteuners worden geschaard) als ondersteuners. Zij bieden voornamelijk ondersteuning aan verenigingen doordat verenigingen een hulpvraag kunnen stellen of advies kunnen vragen. Een andere vorm van ondersteuning die meerdere verenigingen benoemen, is het doorverwijzen naar of inschakelen van een deskundige.

In de vragenlijst geeft één op de drie bestuurders van de verenigingen die externe ondersteuning hebben gehad, aan dat hun vereniging ondersteuning heeft gehad van een BRC-functionaris. De helft daarvan geeft aan dat zij deze professionals buurtsportcoach noemen. Aangezien er ook verenigingsbestuurders zijn die de buurtsportcoach niet onder die naam kennen, is dit waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijkheid.

Enerzijds komt deze onbekendheid doordat de BRC-functionaris lokaal niet overal buurtsportcoach wordt genoemd. Ook termen als verenigingsondersteuner of combinatiefunctionaris worden gebruikt. Anderzijds werken buurtsportcoaches regelmatig vanuit een gemeente, sportbedrijf of lokale sportorganisatie. Daarom lijken verenigingsbestuurders ze vaak te zien als onderdeel van de gemeentelijke ondersteuning.

Dat maakt het lastig in dit onderzoek om het totale plaatje te vangen van de rol van de buurtsportcoach bij verenigingsondersteuning en wat zij kunnen betekenen bij de uitdagingen die verenigingen ervaren.

De verenigingen die de buurtsportcoach wel als zodanig kennen én inzetten, geven aan dat ze buurtsportcoaches het vaakst inzetten voor het opzetten/bevorderen van samenwerkingen met externe partijen, zoals de gemeente of andere sportverenigingen in de wijk. Ze hebben dus vooral een verbindende rol.

Wat heeft de ondersteuning opgeleverd?

Verenigingen waarderen de huidige ondersteuning erg. Ze zijn hierbij vooral tevreden over het snelle contact en de vaste contactpersoon.

Bijna alle verenigingen die de vragenlijst invulden en het afgelopen jaar ondersteuning kregen (96%), geven aan dat de ondersteuning iets heeft opgeleverd. Bijvoorbeeld uitbreiding van hun netwerk/samenwerking met andere organisaties of een kwaliteitsverbetering van de sportactiviteiten.

De meeste verenigingen geven aan dat zij de externe ondersteuning die zij ontvangen graag willen behouden of zelfs intensiveren. Zij zijn dus tevreden met de ondersteuning die ze nu krijgen.

Een aantal verenigingen is ontevreden over de ondersteuning die ze krijgen. Daarbij gaat het voornamelijk om dat de ondersteuners niet scherp hebben wat de verenigingen nodig hebben. Het is dus van groot belang dat de ondersteuningsbehoefte en het ondersteuningsaanbod goed op elkaar aansluiten.

Als de externe ondersteuning er niet was geweest, zouden twee op de drie verenigingen zelf taken opgepakt hebben waarvoor ze nu wel ondersteuning kregen. Maar dit zouden ze op lang niet alle taken (kunnen) doen waarop ze nu ondersteund worden.

Aan welke ondersteuning hebben verenigingen behoefte?

Verenigingen die nog een ondersteuningswens hebben, willen het liefst ondersteuning ontvangen vanuit de bond en/of gemeente. Een derde heeft (ook) behoefte aan ondersteuning vanuit een lokale sportorganisatie of sportservice. De ondersteuningsbehoefte ligt vooral bij de uitdaging van het vergroten van de betrokkenheid van leden (en hun ouders) bij de vereniging. Dit sluit aan bij de wens voor meer vrijwilligers.

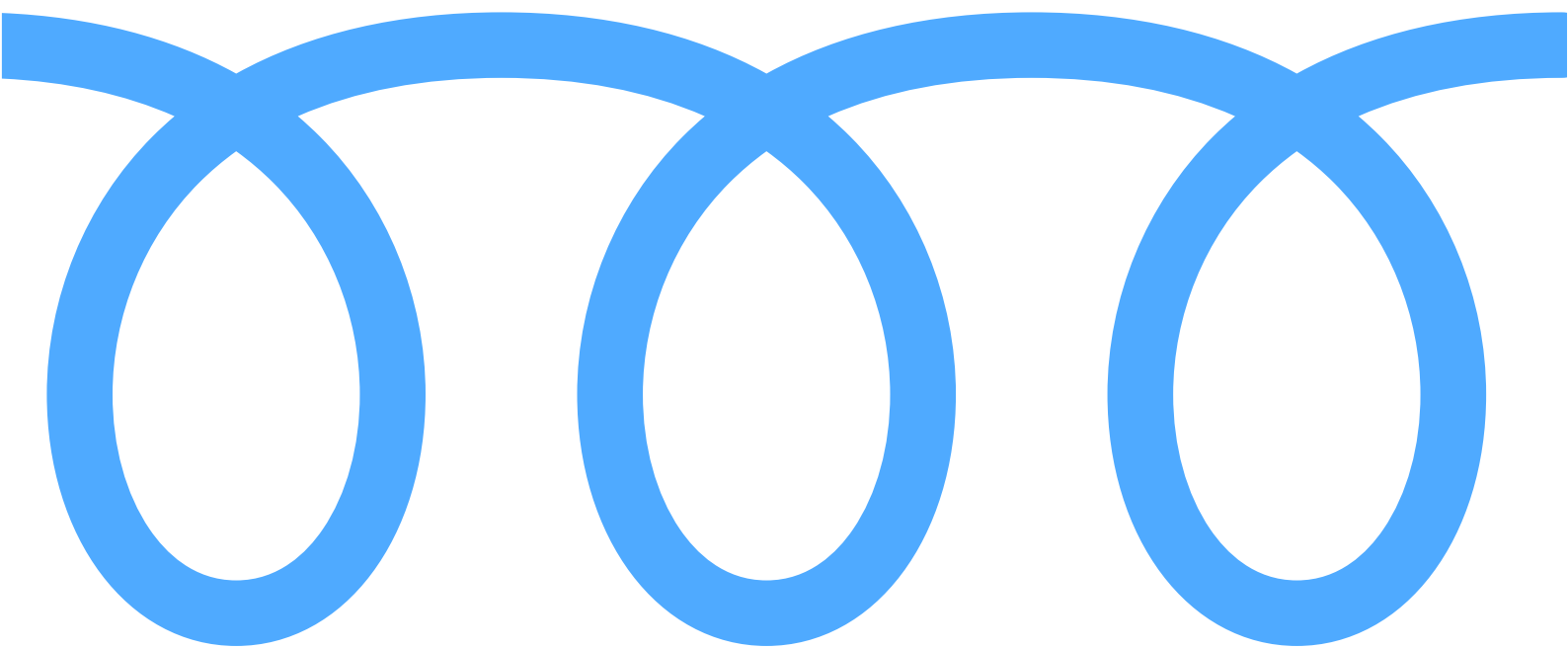
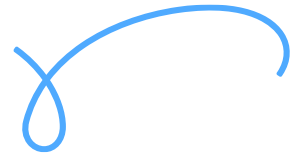
De geboden ondersteuning sluit niet altijd helemaal goed aan bij de ondersteuningsbehoefte. Dat komt doordat ondersteuners niet altijd scherp hebben wat de verenigingen precies nodig hebben, maar wellicht ook door bepaalde beleidskeuzes en budgetten. Het is dus belangrijk om bij het inzetten van een ondersteuner in gesprek te gaan om te kijken waar de specifieke vereniging behoefte aan heeft en dat leidend te laten zijn voor de ondersteuning.

Verantwoording van dit onderzoek

Bij dit onderzoek is er een discrepantie tussen de interviews en de vragenlijsten. De vragenlijst is vooral gericht op het werk van buurtsportcoaches als vorm van ondersteuning, terwijl de ondersteuning in de interviews breder is ingestoken.

De taken die buurtsportcoaches uitvoeren op een vereniging komen niet helemaal overeen met de uitdagingen die verenigingen ervaren. Omdat buurtsportcoaches niet de enige ondersteuners van verenigingen zijn, is dat niet per se erg, maar men moet zich er bij het lezen van dit rapport wel bewust van zijn.

Bronnen

Boeije, H. (2012). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Boom Lemma.

Gómez Berns, A., Vrieswijk, S., Heijnen, E., & Van Stam, W. (2022). *Sport en bewegen in de buurt (2022). [De bekendheid van Nederlanders met sportieve buurtactiviteiten en de buurtsportcoach](#)*. Mulier Instituut.

Heijnen, E., & Van Stam, W. (2022). *[De buurtsportcoach op de sportvereniging. Taken en resultaten](#)*. Mulier Instituut.

Heijnen, E., Van Stam, W., Gómez Berns, A., & Vrieswijk, S. (2022). *[Monitor Brede Regeling Combinatiefuncties 2022](#)*. Mulier Instituut.

Stuij, M., Hoeijmakers, R., Van Kalmthout, J., Cremers, R., & Slot-Heijs, J. (2023). *[Sportverenigingen en hun uitdagingen. Een analyse van oorzaken en verschillen tussen verenigingen](#)*. Mulier Instituut.

Van Kalmthout, J., De Kwaasteniet, R., Nouwens, S., & Stuij, M. (2023). *[Verenigingsondersteuning bij regeldruk, verduurzaming en sportklimaat. Een kwalitatief onderzoek onder verenigingsbestuurders](#)*. Mulier Instituut.

Van Kalmthout, J., & Hoeijmakers, R. (2023). *[Ontwikkeling vitaliteit sportverenigingen. Tussen 2018 en 2023](#)*. Mulier Instituut.

Bijlage 1 – Motie van Rudmer Heerema

Tijdens het tweeminutendeбат Sportbeleid op 20 april 2023 werd onder meer de volgende motie ingediend. De Tweede Kamer heeft deze op 9 mei 2023 aangenomen. Vóór stemden de leden van de fracties van: SP, GroenLinks, Volt, DENK, Fractie Den Haan, PvdA, PvdD, D66, Lid Omtzigt, ChristenUnie, VVD, SGP, CDA, BBB, JA21, PVV en Groep Van Haga. Tegen stemden de leden van de fracties van BIJ1 en FvD).

TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

2

Vergaderjaar 2022-2023

30 234

Toekomstig sportbeleid

Nr. 343

MOTIE VAN HET LID RUDMER HEEREMA

Voorgesteld 20 april 2023

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat buurtsportcoaches van grote toegevoegde waarde zijn als ze vanuit de sportvereniging hun activiteiten doen;

overwegende dat buurtsportcoaches vanuit de sportvereniging de verbinding kunnen maken tussen moeilijk bereikbare wijken en gezinnen;

constaterende dat de inzet vanuit het ministerie van VWS is om weinig tot geen aanscherpingen met betrekking tot de buurtsportcoachregeling te bewerkstelligen;

van mening dat buurtsportcoaches primair vanuit de sportvereniging zouden moeten werken;

verzoekt de regering om via sportbonden en/of NOC*NSF uitvraag te doen bij sportverenigingen waar zij met betrekking tot de buurtsportcoach behoefte aan zouden hebben, en de resultaten ruim voor het eerste komende sportdebat met de Kamer te delen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Rudmer Heerema

Bron:

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023D17027&did=2023D17027>

Sofie Vrieswijk
s.vrieswijk@mulierinstituut.nl

Wikke van Stam
w.vanstam@mulierinstituut.nl

Angelina Gómez Berns
a.gomezberns@mulierinstituut.nl